

Ida Riikonen

”KOKONAINEN KIELESTÄ KANTAPÄÄHÄN”

Näyttelijäopiskelijoiden kielitietoisuudet ja kieliasiantuntijuus

Informaatioteknologian ja viestinnän tiedekunta
Pro gradu -tutkielma
Huhtikuu 2021

TIIVISTELMÄ

Ida Riikonen: ”Kokonainen kielestä kantapäähän” – Näyttelijäopiskelijoiden kielitietoisuudet ja kieliasiantuntijuus

Pro gradu -tutkielma

Tampereen yliopisto

Kielten tutkinto-ohjelma, suomen kielen opintosuunta

Huhtikuu 2021

Tämä pro gradu -tutkielma käsittelee näyttelijäopiskelijoiden kielitietoisuuksia sekä kielen merkitystä näyttelijän ammatissa. Tutkimuksen kohderyhmänä ovat ensimmäisen ja kolmannen vuoden näyttelijäopiskelijat, joiden reflektiivisten kirjoitusten pohjalta tarkastellaan, millaisena opiskelijat näkevät kielen merkityksen näyttelijän työssä. Samalla tarkastellaan sitä, millaisena näyttelijäopiskelijat hahmottavat oman kieliasiantuntijuutensa sekä sitä, miten näyttelijäopiskelijoiden suhde kieleen mahdollisesti muuttuu opintojen aikana.

Tutkimus edustaa sosiolingvistiikan ja erityisesti kansanlingvistiikan alaa, joka on tunnetuin murreasenteiden tutkimuksesta. Suomessa alalla on aiemmin tutkittu myös jonkin verran eri alojen asiantuntijoiden kielitietoisuuksia, mutta aiempi tutkimus on keskittynyt enimmäkseen opettajien ja opettajaopiskelijoiden kielitietoisuuk-sien tarkasteluun. Näyttelijäopiskelijoiden kielitietoisuuksista on tehty yksi aiempi tutkimus, jossa on todettu, että näyttelijäopiskelijat identifioituvat kielen asiantuntijoiksi. Tässäkin tutkimuksessa näyttelijäopiskelijoita tarkastellaan kielen asiantuntijoina.

Tutkimuksen aineisto koostuu 23 näyttelijäopiskelijan reflektiivisistä teksteistä, joissa he pohtivat annetun väl-jän tehtävänannon motivoimina kieltä valitsemastaan henkilökohtaisesta näkökulmasta. Aineisto kerättiin kah-dessa vaiheessa, vuosina 2019 ja 2020. Ensimmäinen aineisto kerättiin kolmannen vuosikurssin opiskelijoilta ja toinen aineisto ensimmäisen vuosikurssin opiskelijoilta. Yhteensä aineistoa on 34 sivua. Aineiston analyys-sissä on hyödynnetty aineistolähtöistä laadullista sisällönanalyysin menetelmää. Ensimmäisen ja kolmannen vuosikurssin vertailu toimii tutkimuksessa muutoksen tarkastelun näennäisaikamenetelmänä.

Tutkimus tarkentaa aiempaa tutkimusta vahvistaen sitä, että näyttelijäopiskelijat kokevat kielen oleellisena työkaluna näyttelijän ammatissa. He ovat kiinnostuneita puheen variaatiosta ja erilaisten kielen rekisterien omaksumisesta osana asiantuntijuutensa kasvattamista. Näyttelijän vastuu ja valta kielen käyttäjänä ja erilais-ten representaatioiden esiin tuojana pohdituttaa opiskelijoita. Näyttelijäopiskelijat myös hahmottavat kieltä sen ruumiillisuuden kautta, mikä olennaisesti poikkeaa esimerkiksi lingvistisen koulutuksen saaneiden asiantunte-muksesta. He eivät näe kieltä ainoastaan verbaalina tai kirjoitettuna muotona, vaan osa heidän kieliasiantun-tijuuttaan on esimerkiksi sen analysoiminen, miltä ja missä kieli tuntuu.

Tutkimus osoittaa, että näyttelijäopiskelijat hahmottavat itsensä kielen asiantuntijoiksi, mutta eri tavalla kuin lingvistinen asiantuntemus yleensä mielletään. Aineiston perusteella vaikuttaa myös siltä, että näyttelijäopis-kelijoiden kielitietoisuus on lähtökohdiltaan erilaista opintojen alkuvaiheessa, mutta se syventyy ja monipuolis-tuu sekä muuttuu kohti sallivampaa, heteroglossista kieli-ideologiaa opintojen edetessä. Ammatillisen kasvun myötä kieli yhdistyy leikkiin ja materiaaliin, jota voi muiden näyttelijän työssä käytettävien elementtien avulla muovata vapaasti omissa työssä.

Avainsanat: kieli-ideologia, kielitietoisuus, kansanlingvistiikka, metakieli, sisällönanalyysi

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck –ohjelmalla.

SISÄLLYSLUETTELO

1	JOHDANTO	4
1.1	Tutkimuksen taustaa	4
1.2	Tutkimuksen tavoite ja tutkimuskysymykset	5
2	AINEISTO JA MENETELMÄ	7
2.1	Kirjoitustehtävä ja asiantuntijahaastattelu	7
2.2	Tutkimusetiikka	9
2.3	Aineiston analyysimenetelmä	10
3	TEOREETTINEN VIITEKEHYS	13
3.1	Kansanlingvistiikka kielitietoisuustutkimuksen perinteenä	13
3.2	Kielitietoisuus ja kieli-ideologiat	14
3.3	Metakieli	18
3.4	Rekisterit ja repertoaari	18
4	NÄYTTELIJÄOPISKELIJOIDEN SUHDE KIELEEN	21
4.1	Näyttelijäopiskelijoiden lähestymistavat kieleen	21
4.2	Kielen merkitys näyttelijän työssä	23
4.2.1	Variaatio	23
4.2.2	Ruumiillisuus	31
4.2.3	Kieli materiaalina: leikittely ja vuorovaikutuksellisuus	35
4.2.4	Vieraalla kielellä näyttelemisen ja äidinkielen merkitys työssä	37
4.3	Kieliasiantuntijuuden hahmottuminen	40
4.4	Kielitietoisuuden kehittyminen opintojen kuluessa	42
5	LOPUKSI	46
6	LÄHTEET	50
7	LIITTEET	55

1 JOHDANTO

1.1 Tutkimuksen taustaa

Vaikka kielitietoisuus voi olla käytännössä mitä tahansa kieleen liittyvää toimintaa, liitetään se yleensä kielenoppimiseen ja -opettamiseen. Siinä mielessä tarkasteltuna kielitietoisuuden käsite (*Language Awareness*) on kehittynyt Englannissa, kun ryhdyttiin tarkastelemaan erilaisista taustoista tulevien oppilaiden kielikykyä suhteessa oppimistaitoihin. (Hawkins 1999: 124) Luultavasti kielitietoisuuden määrittely kielenoppimisen ja -opettamisen näkökulmasta on vaikuttanut siihen, että ainakaan suomalaisessa sosiolingvistiikassa kielitietoisuuksien tutkimuksessa kieli-asiiantuntijoiden keskuudessa ei ole otettu juuri huomioon muita ammattiryhmiä kuin opettajat.

Kielitietoisuuksiamme ilmentävät lukemattomat eksplisiittiset ja implisiittiset kieli-ideologiat: milloin keskustelemme ”pakkoruotsin” merkityksestä, milloin taas pohdimme kielen kotoheräisyyden säilyttämistä ja vieraiden kielen vaikutusta siihen, miten puhumme äidinkieltämme. Kielen avulla hahmotamme maailmaa ja teemme erilaisia arvotuksia. Voimme kuitenkin myös kuvata kieltä itsessään, ja tuota kielipuhetta voidaan tarkastella kieli-ideologioiden näkökulmasta. (ks. esim. Mäntynen, Halonen, Pietikäinen & Solin 2012: 328, 333.)

Tässä tutkielmassa tarkastelen näyttelijäopiskelijoiden kielitietoisuuksia siltä osin, millaisena kielen merkitys näyttäytyy näyttelijän ammatissa. Kielitietoisuuksien tarkastelussa taustalla osoittautuu relevantiksi myös kieli-ideologioiden näkökulma, ja tutkimukseni sijoittuukin ennen muuta sosiolingvistiikan ja erityisesti kansanlingvistiikan alaan, jolla metakieltä, kieleen liittyviä arvotuksia sekä asenteita ovat käsitelleet erityisesti Niedzielski ja Preston (2000). Samalla tarkastelen näyttelijäopiskelijoiden suhdetta kieli-asiiantuntijuuteen. Pesonen (2003: 25) määrittelee kieli-asiiantuntijan henkilönä, ”jolla on tavallista perusteellisemmat tiedot yhdestä tai useammasta kielestä”. Pesosen määritelmän mukaan kielen asiantuntijana voidaan pitää esimerkiksi kielentutkijoita, -opettajia ja -huoltajia. Tämän tutkimuksen aineistona toimivat Tampereen yliopistossa opiskelevien näyttelijäopiskelijoiden reflektiiviset kirjoitustehtävät, joissa he pohtivat suhdettaan kieleen. Aineisto on kerätty kahdelta eri vuosikursilta. Kansanlingvistiikassa on yleensä tutkittu niin kutsuttuja ”maallikoita” eli muita kuin kielitieteellisen koulutuksen saaneita. Näyttelijät kuitenkin itse mieltävät itsensä kielen asiantuntijoiksi (ks. Vaattovaara ja Syrjä 2020), joten sellaisina heihin suhtaudun myös tässä tutkimuksessa: olen ennen kaikkea kiinnostunut näyttelijäopiskelijoiden kieli-asiiantuntijamuksesta sekä kielitietoisuuden kehittymisestä osana näyttelijäntyön ammattitaitoa.

Siinä missä esimerkiksi suomalaisten murrekäsitteistä on kansanlingvistiikan tutkimusalalla karttunut jo paljon tutkimustietoa (ks. esim. Mielikäinen & Palander 2014; Preston 1999; Long & Preston 2002), on erilaista asiantuntijatyötä tekevien kielitietoisuuksista tehty vasta vähän tutkimusta. Tähänastinen tutkimus on keskittynyt lähinnä ammatissa toimivien opettajien tai opettajaopiskelijoiden kielitietoisuuksiin. Esimerkiksi Kalaja (2019) on tutkinut vieraiden kielten opettajiksi opiskelevien kielitietoisuuksia monikielisuuden näkökulmasta, ja Vaattovaara (2016) on tutkinut kieltenopettajien kielinäkemyksiä suhteessa heidän opetuksellisiin lähestymistapoihinsa. Saviniemi (2015) on puolestaan tutkinut toimittajien kielitietoisuutta ja kielenhuoltokäytänteitä. Näyttelijäopiskelijoiden kielitietoisuutta ovat tutkineet Vaattovaara ja Syrjä (2020) artikkelissaan, jonka aineistoa osin hyödynnän myös tässä tutkimuksessa. Aihepiiriin liittyy myös Tiina Syrjän väitöskirja (2007), jossa hän on tarkastellut näyttelijäopiskelijoiden kielisuhdetta vieraalla kielellä näyttelemisen näkökulmasta.

1.2 Tutkimuksen tavoite ja tutkimuskysymykset

Vaattovaara ja Syrjä (2020) havaitsivat toimintatutkimuksessaan suomen kielen opiskelijoista ja näyttelijäopiskelijoista koostuvassa ryhmässä, että myös näyttelijäopiskelijat mieltävät itsensä kielen asiantuntijoiksi. Ylipäätään näyttelijäopiskelijoiden asiantuntijuutta rakennetaan ja vahvistetaan näyttelijäkoulutuksessa opintojen alkuvaiheesta asti (em.: 69). Vaattovaara ja Syrjä ovat tutkineet näyttelijäopiskelijoiden ja suomen kielen opiskelijoiden kielitietoisuuksia ja asiantuntijuuden kasvua tapaustutkimuksessa, jonka aineistona ovat toimineet molempien opiskelijaryhmien reflektiiviset oppimispäiväkirjat. Tämän tutkimuksen tavoitteena on tuottaa lisää tietoa näyttelijäopiskelijoiden kielitietoisuuksista ja heidän suhteestaan kieleen ammatillisesta näkökulmasta myös opintojen myötä tapahtuvan kasvun näkökulmasta. Pyrin tähän tavoitteeseeni tutkimalla näyttelijäopiskelijoiden reflektiivisiä pohdintatekstejä, joissa he käsittelevät tietyn tehtävänannon motivoimina suhdettaan kieleen. Aineistoni koostuu kahdelta eri vuosikurssilta kerätystä materiaalista, mikä mahdollistaa näyttelijäopiskelijoiden ajatusten vertailun koulutuksen kuluessa, ja siten tutkimuksellisesti kieliasiantuntijuuden kehittymisen näkökulman. Tutkimuskysymykseni ovat:

1. Millaisena näyttelijäopiskelijat näkevät kielen merkityksen näyttelijän työssä?
2. Millaisena näyttelijäopiskelijat hahmottavat kieliasiantuntijuutensa?
3. Miten näyttelijäopiskelijoiden kielitietoisuus tai suhde kieleen mahdollisesti muuttuvat opintojen aikana?

Koska pro gradu -tutkielmaa ei ole realistista rakentaa pitkittäistutkimuksen eli pitkäjänteisen aineistonkeruun varaan, vastaan viimeiseen tutkimuskysymykseen eräänlaisella näennäis-aikamenetelmällä vertaamalla ensimmäisen ja kolmannen vuosikurssin näyttelijäopiskelijoiden tuottamia ajatuksia kielestä. Näennäisaikamenetelmä on sosiolingvistiikassa vakiintunut tutkimusmenetelmä, jonka perusajatuksena on tutkia reaaliaikaisen seurannan sijasta muutosta yhtenä aikana perustuen oletukseen, että yhteisön sisällä havaittavat ikäryhmittäiset erot heijastelevat meneillään olevia muutoksia (Chambers & Trudgill 2004 [1980]: 76). Tässä tutkimuksessa vastaavasti oletan, että ensimmäisen ja kolmannen vuosikurssin parissa kerätyissä aineistoissa havaittavat erot heijastelevat muutosta kielisuhteessa näyttelijänkoulutuksen kuluessa. Laasanen (2014) on pro gradu -työssään tutkinut näennäisaikamenetelmien luotettavuutta ja paikkansapitävyyttä kielellisen muutoksen ennustettavuuden näkökulmasta. Laasanen esittää, että näennäisaikamenetelmää tulisi täsmentää ottamalla ikäkausivaihtelu paremmin huomioon jo ennusteita asetettaessa, ja ennusteiden ja niiden arviointien tekemiseen tulisi käyttää samoja kriteereitä. Vastaavasti joudun tässä tutkimuksessa pohtimaan, missä määrin erot ensimmäisen ja kolmannen vuosikurssin osallistujien pohdinnoista johtuvat yksilöllisestä vaihtelusta ja missä määrin erot heijastelevat koulutuksen myötä kehittynyttä suhdetta kieleen.

Seuraavassa luvussa esittelen tarkemmin tutkimusaineistoni sekä -menetelmäni. Lisäksi käsittelen tutkimukseni kohderyhmää sekä tutkimusetiikkaa. Sen jälkeen, luvussa 3, esittelen tutkimukseni kannalta keskeisimpiä käsitteitä ja teorioita. Luvussa 4 esittelen analyysini tuloksia, ja luvussa 5 kokoan yhteen päätelmiäni sekä esitän ajatuksiani jatkotutkimuksesta.

2 AINEISTO JA MENETELMÄ

2.1 Kirjoitustehtävä ja asiantuntijahaastattelu

Tutkimukseni kohderyhmä koostuu siis teatterityön tutkinto-ohjelmassa näyttelijäntyötä opiskelevista nuorista aikuisista, joiden alueelliset ja jossain määrin myös koulutukselliset taustat vaihtelevat. Kaikkia kohderyhmään kuuluvia yhdistää kuitenkin sitoutuminen näyttelijäntyökoulutukseen. Jokainen opiskelija on läpäissyt monivaiheiset pääsykokeet. Vuonna 2019 Tampereen yliopiston teatterityön tutkinto-ohjelmaan haki 986 henkilöä, joista pääsykokeisiin osallistui 719 kokelasta. Viisivuotiseen tutkinto-ohjelmaan hyväksyttiin tuolloin 12 uutta opiskelijaa. (Tampereen yliopisto: Opiskelijavalinnan tuloksia 2019) Näyttelijäopiskelijat työskentelevät oman vuosikurssinsa muodostamassa tiiviissä ryhmässä koko opiskeluaikansa. Tällä hetkellä Tampereen yliopistossa näyttelijäntyötä opiskelee yhteensä 27 opiskelijaa, joista 12 on kandidaattivaiheen ja 15 maisterivaiheen opiskelijoita. (Tampereen yliopisto: Näty, ihmiset 2021)

Pääasiallinen tutkimusaineistoni koostuu 23 näyttelijäopiskelijan reflektiivisistä tekstituotoksista, jotka ovat syntyneet vastauksina heille toimitettuun tehtävänantoon. Kirjoitustehtävän tehtävänanto oli sama, jonka suomen kielen apulaisprofessori Johanna Vaattovaara ja näyttelijäntyön yliopistonlehtori Tiina Syrjä olivat laatineet vuonna 2019 toteutetulle opintojaksolle, joka kantoi nimeä Suomet vieraina suussa. (Opintojaksosta ks. Vaattovaara & Syrjä 2020) Kirjoitustehtävä teetettiin vuonna 2019 kurssiin käynnistävänä reflektiotehtävänä, ja sen tarkoitus oli saada opiskelijat pohtimaan kieltä valitsemastaan henkilökohtaisesta näkökulmasta. Tehtävänannossa pyydettiin opiskelijoita istumaan vähintään puolen tunnin ajaksi tuottamaan tekstiä omasta kielellisestä historiastaan ja/tai nykyisyydestään reflektiivisesti, pohtivasti, jostain sellaisesta näkökulmasta ja sellaisista yksityiskohdista, jotka kirjoittaja kokee itselleen merkityksellisinä. Tehtävänannossa kehoitettiin pohtimaan esimerkiksi sitä, miten kirjoittajasta tuli näyttelijäopiskelija, tai sitä, miten hän suhtautuu omaan kieliasiantuntijuuteensa. Tehtävännannon tarkka muotoilu ilmenee liitteestä 1. Aineisto on kerätty kahdessa vaiheessa: ensimmäisen aineiston keräsivät Vaattovaara ja Syrjä alkuvuodesta 2019. Aineiston ensimmäinen osa koostuu silloisen kolmannen vuosikurssin opiskelijoiden tekstituotoksista, joita on yhteensä 12, yksi kultakin opiskelijalta. Keräsin itse jälkimmäisen osan aineistosta Näтын ensimmäisen vuosikurssin opiskelijoilta keväällä 2020. Tällöin kirjoitustehtävän tuotoksia kertyi 11 kappaletta. Kukin yksittäinen kirjoitus on noin 1–3 sivua pitkä, ja yhteensä aineiston pituus on 34 sivua.

Avukseni kirjoitustehtävien tuotoksien kerääjänä toimi näyttelijäntyönlehtori Tiina Syrjä, joka toimitti opiskelijoille tehtävänannon sekä paperin, joka sisälsi tietoa tutkimuksesta ja suostumuslomakkeet tutkimukseen osallistumista varten. Opiskelijat lähettivät kirjoitustehtävänsä sekä minulle että Syrjälle lopulta sähköpostitse. Tehtävänantoa muokkasin toista aineistonkeruukierrosta varten ainoastaan niiltä osin kuin siinä viitattiin aiemman aineiston keruukontekstiin, eli Suomet vieraina suussa -nimiseen opintojaksoon. (Ks. Liite 1.) Vaikka aineistonkeruun ensimmäisellä kierroksella tehtävänantoa seurasi kurssi, jolla kieltä käsiteltiin, aineistot ovat keskenään vertailukelpoisia, koska myös ensimmäisellä keruukerralla aineisto kerättiin opiskelijoilta ennen kuin kurssi varsinaisesti oli käynnistynyt. Tällöin myöskään ensimmäisellä ryhmällä ei ollut vielä kurssilla käsiteltyä tietoa sellaisista tieteellisistä käsitteistä kuten kielitietoisuus ja kieli-ideologia.

Koska laadullisessa tutkimuksessa tutkimuksen osallistujat on valittu harkinnanvaraisesti, on aineistonkeruumenetelmän valinnassa otettava huomioon tiedonantajan kyvyt ilmaista itseään esimerkiksi juuri kirjoittamalla. Tämänkaltaisten yksityisten dokumenttien käyttö tutkimusaineistona sisältää siis oletuksen siitä, että kirjoittaja on jollakin tapaa parhaimmillaan ilmaistessaan itseään kirjallisesti. (Tuomi & Sarajärvi 2018: 96–97.) Reflektointi ja työpäiväkirjan kirjoittaminen ovat näyttelijäopiskelijoille tuttuja ja luontevia työskentelymuotoja entuudestaan, joten reflektiivisen kirjoitustehtävän pyytäminen heiltä tuntui sopivalta aineistonkeruumenetelmältä. On kuitenkin otettava huomioon, että näyttelijäopiskelijoiden kirjoittamat tekstit on tuotettu tietyssä hetkessä, tilanteessa ja mielentilassa. Jokainen kirjoittaja olisi jonain toisena hetkenä voinut tuottaa toisenlaisen tekstin, toisenlaisesta näkökulmasta. Kirjoittajien tuottamaa tekstiä on lisäksi saattanut ohjata tietoisuus siitä, että tekstiä lukee joku toinen tarkoituksenaan analysoida sitä: kolmannen vuosikurssin opiskelijat ovat kirjoittaneet tekstinsä osana kurssiorientaatiota, ensimmäisen vuosikurssin opiskelijat taas ovat kirjoittaneet tekstiä pyynnöstä tätä pro gradu -tutkielmaa ja muuta tutkimuskäyttöä varten. Tekstien tuottajat ovat kuitenkin olleet tässä suhteessa samassa tilanteessa keskenään, eikä tutkimuksessa pyritäkään väittämään, että tekstit ilmentäisivät tuottajiensa kielellistä ajattelua kokonaisuudessaan. Kahdella eri vuosikurssilla näyttelijäntaidetta opiskelevien tekstejä tutkimalla ja niitä vertailemalla voidaan kuitenkin saada esiin, millä tavalla kirjoittajat lähestyvät *kieltä* ja millaisia eroja lähestymistavoissa, esiin nousevissa teemoissa ja niiden käsittelyissä mahdollisesti ilmenee ensimmäisen ja kolmannen vuosikurssin opiskelijoiden välillä.

Tutkimusta tehdessäni ymmärrystäni näyttelijäntyötä ja sen opiskelua kohtaan lisäsi taustahaastattelu, jonka toteutin näyttelijäntyönlehtori Tiina Syrjän kanssa keväällä 2020. Haastattelin Syrjää erästä toista opintoihini liittyvää jaksoa varten näyttelijäopiskelijoiden idiolektien muutoksen näkökulmasta. Vaikka haastattelu toteutettiin toista opintojaksoa silmällä pitäen, oli ajatuksissani jo tuolloin hyödyntää Syrjän asiantuntijanäkemyksiä myös pro gradu -tutkielmani aineiston analyysin

taustalla. Kysyin haastattelussa Syrjältä muun muassa sitä, millaisiin asioihin näyttelijäopiskelijan omassa idiolektissa eli tämän henkilökohtaisessa kielimuodossa niin sanotusti ”puututaan” opintojen aikana. Lisäksi kysyin, millaisia työskentelytapoja puheen variaation opintojaksolla hyödynnetään yhdessä opiskelijoiden kanssa. Viittaan Syrjän haastattelussa antamiin kommentteihin erityisesti tämän tutkielman analyysiosiossa, puheen variaatiota käsittelevässä alaluvussa.

2.2 Tutkimusetiikka

Tutkijan on aina tarkasti selvitettävä tutkimukseen osallistuvilla tutkimuksen tavoitteet ja menetelmät. Tutkittavien suojaan kuuluu osallistumisen vapaaehtoisuus ja oikeus keskeyttää mukanaolonsa milloin tahansa tutkimuksen aikana sekä oikeus kieltää jälkikäteen itseään koskevan tutkimusaineiston käyttäminen. Tutkittavalla on myös oikeus tietää nämä oikeutensa. Kaikkien tutkimustietojen on oltava luottamuksellisia siinä määrin ja sillä tavoin kuin tutkittavien kanssa sovitaan. Tutkimustietoja ei käytetä muuhun kuin ilmoitettuun tarkoitukseen, eikä niitä luovuteta ulkopuolisille. (Tuomi & Sarajarvi 2018: 155–156.) Tämän kaiken olen tehnyt tietäväksi tutkimukseni kohderyhmälle aineistonkeruun yhteydessä. Informoin tutkittavia jo ennen varsinaisten lupien keruuta niin, ettei heille luvan allekirjoittamisen yhteydessä tullut yllätyksenä, että aineiston käyttöä pyydettiin myös Syrjälle ja Vaattovaaralle.

Tutkimuseettisesti merkittävä seikka tässäkin tutkimuksessa on kohderyhmän jäsenten anonymisoiminen. Tampereen yliopiston teatterityön tutkinto-ohjelma eli Näty on pieni yksikkö, jossa opiskelee tällä hetkellä yhteensä vain 27 opiskelijaa. Kirjoitustehtävissä opiskelijat kuvaavat kieli-identiteettiään paljon esimerkiksi aiemman koulutustaustansa tai kotipaikkakuntansa ja kotiseutumurteensa kautta. Varsin nopealla haulilla löytyisi siis kustakin opiskelijasta jo tietoja, jotka voidaan yhdistää tutkimuksen osallistujiin, jolloin anonymiteettia ei pystyisi varmistamaan ilman näiden tunnistetietojen piilottamista. Tietoarkiston aineistohallintaa käsittelevän artikkelin mukaan (Tampereen yliopisto: Tietoarkisto 2021) henkilötiedot voidaan jakaa suoriin eli välittömiin, vahvoihin epäsuoriin sekä epäsuoriin tunnistetietoihin. Lisäksi sellaiset tiedot, jotka eivät suoraan viittaa henkilöön itseensä, vaan esimerkiksi tämän lähipiiriin, katsotaan tunnistetiedoiksi. Tässä tapauksessa opiskelijat ovat tutkimuslupaa antaessaan suostuneet siihen, että tutkimuksen kontekstina näyttelijäntyyön koulutusohjelma Tampereen yliopistossa tulee tutkimuksessa esiin, ja että ryhmätasolla tutkimusjoukko on tunnistettavissa. Anonymiteetista sovittiin kuitenkin yksilötasolla, mikä tarkoittaa sitä, että olen ai-

neistolukua varten häivyttänyt aineistoesimerkeistä sellaisia yksityiskohtaisia tietoja, jotka mahdollistavat yksilöiden tunnistamisen. Tällaisia poistettuja tietoja ovat esimerkiksi viittaukset tutkittavien koti- tai asuinpaikkakuntiin.

Tutkimuksen tekemisen alussa askarruttava asia oli oma suhteeni tutkimukseen osallistuviin opiskelijoihin. Osa opiskelijoista on minulle hyvin tuttuja yhteisen opiskelu- ja harrastushistorian kautta. Pohdin aluksi, onko haitaksi, mikäli näyttelijäopiskelijat ajattelevat minua vastaanottajana teksteilleen. Ajattelin, että tutkimukseen osallistuminen ja vieläpä tutulle ihmiselle kirjoitustehtävän lähettäminen voisi vaikuttaa jollain tavalla opiskelijoiden motivaatioon. Keskustelin Nätyn näyttelijäntyönlehtori Tiina Syrjän kanssa aiheesta, ja hänen mielestään tutkijan positiotani olisi turha yrittää ”piilotella”. Nätyn aikatauluun ei myöskään sopinut se, että kirjoitustehtävä olisi räätälöity osaksi kyseisen kevään kurssisuoritusta, joten yksinkertaisinta oli toteuttaa tutkimus täysin irrallaan opintokokonaisuuksista. Syrjän mukaan opiskelijat joka tapauksessa kirjoittaisivat mielellään pyytämäni kirjoitelmat ihan jo oman reflektionsa kannalta. Olenkin päätenyt ajattelemaan, että opiskelijoille suunnattu tehtävänanto on palvellut opiskelijoita itseään. Siihen, millaisia asioita tai näkökulmia he valitsevat teksteissään nostaa esiin, vaikuttaa todennäköisesti ainakin joiltain osin tietoisuus siitä, että tekstillä tulee olemaan ulkopuolinen lukija.

Aineistolähtöiseen laadulliseen sisällönanalyysiin liittyy aina ongelma siitä, voiko tutkija kontrolloida, että analyysi tapahtuu aineiston tiedonantajien ehdoilla eikä tutkijan omien ennakkoluulojen vaikutuksessa (Tuomi & Sarajärvi 2018: 109). Kansanlingvistiikassa on sovellettu monenlaisia menetelmiä, kuten kyselyitä ja täydentäviä haastatteluja, mutta menetelmät ovat usein tutkijalähtöisiä (Vaattovaara & Syrjä 2020: 60). Aineisto on myös kerätty yleensä laajemmalla ja satunnaisemmalla joukolta kuin mitä oma kohderyhmäni edustaa. Tutkijan positioni luonnollisesti edellyttää, etten tee oletuksia kenestäkään opiskelijasta jo minulla entuudestaan olevan tiedon perusteella, vaan keskityn vain siihen, mitä aineistoni minulle kertoo. Tutkijalähtöisyydeltä en voi täysin välttyä itsekään, mutta aineistonkeruumenetelmän tehtävänannon osalta on opiskelijoille annettu mahdollisimman paljon omaa tilaa ja vapautta kirjoittaa ajatuksiaan kielestä.

2.3 Aineiston analyysimenetelmä

Lähestyn tutkimusaineistoani aineistolähtöisen laadullisen sisällönanalyysin keinoin. Laadullinen tutkimus ei pyri tilastollisiin yleistyksiin, vaan niiden sijaan pyritään kuvaamaan esimerkiksi ilmiötä tai tapahtumaa, ymmärtämään jotakin toimintaa tai antamaan mielekäs tulkinta jollekin ilmiölle

(Tuomi & Sarajärvi 2018: 98). Laadullista sisällönanalyysia voidaan lähestyä joko teoria- tai aineistolähtöisesti (em.: 98). Aineistolähtöisessä lähestymistavassani olen käyttänyt työkalunani aineiston teemoittelua, joka on luokituksen kaltaista, mutta jossa painottuu se, mitä kustakin teemasta on sanottu (em.: 105). Valitsin teemoittelun luokittelun sijaan, sillä tutkimuksessani tärkeimmäksi ei nouse se, montako kertaa jokin huomio aineistosta nousee esiin. Joissakin yhteyksissä tosin käytän hyödykseni tietoa siitä, kuinka moni opiskelija ylipäättään mainitsee jonkin aiheen. Tämä tieto esiintyy esimerkiksi siinä yhteydessä, kun kuvaan, kuinka moni opiskelija koko joukosta kirjoittaa ylipäättään esimerkiksi murteista. Varsinaisten lukumäärien sijaan olen kuitenkin ensisijaisesti kiinnostunut tarkastelemaan tiettyjen teemojen esiintymistä aineistossa, eli sitä, mitkä teemat aineistossa toistuvat ja millä tavalla niitä käsitellään.

Aloitin tutkimusaineistoni tarkastelun ja analyysin valmistelun koodaamalla kohderyhmäni edustajat heidän henkilöllisyytensä suojaamiseksi ja aineiston johdonmukaisen käsittelyn helpottamiseksi. Koodasin kirjoitustehtävään vastanneet opiskelijat seuraavan esimerkin mukaisesti: N1_2, jossa N viittaa näyttelijäopiskelijaan ja sen yhteydessä esiintyvä numero (joko 1 tai 3) opiskelijan vuosikurssiin. Koodissa jälkimmäinen numero viittaa satunnaiseen järjestysnumeroon, jolla keinoin yksilöin opiskelijat heidän anonymiteettiään suojaten.

Aineistoa analysoidessani minulla oli käytössäni Atlas.ti 8 -ohjelma, johon siirsin aineistoni. Ryhmittelin 1. ja 3. vuosikurssin kirjoitustuotokset erillisiin dokumenttiryhmisiin. Ohjelmassa on mahdollista tarkastella rinnakkain välilehdillä useita eri dokumentteja ja luoda niihin koodauksia eli sisäänkirjoitettuja muistiinpanoja. Pehdyin aineistooni aluksi lukemalla sitä läpi useita kertoja ja keskittymällä sellaisiin esiin nouseviin sisältöihin, jotka suoraan liittyivät tutkimuskysymyksiini. Pelkistin samalla aineistoani jättämällä huomioimatta sellaiset seikat, jotka eivät suoraan liittyneet näyttelijäntyöhön eivätkä siten vastanneet tutkimuskysymyksiini. Esittelen lyhyesti joitakin tällaisia opiskelijoiden esiin nostamia seikkoja aineiston analyysia käsittelevän luvun alussa, kun kuvaan yleisiä aineistosta tekemiäni huomioita.

Aineistostani koodasin Atlas.ti 8-ohjelmassa huomionarvoiset, tutkimuskysymysteni näkökulmasta olennaiset kohdat avointen koodien avulla. Avoimet koodit eli teemojen ”pääotsikot” olivat tutkimuskysymys 1, tutkimuskysymys 2 ja tutkimuskysymys 3. Näiden avointen koodien yhteyteen kirjoitin lisäksi kommentteja ja alakoodeja, teemojen mukaisia ryhmittelyjä, kuten esimerkiksi ”ruumiillisuus” tai ”kieli ja representaatio”. Siirryin pikkuhiljaa pienempien teemojen yhdistelmiin ja etenin tarkastelussa samanaikaisesti myös tutkimuskysymyksiensä mukaisessa järjestyksessä.

Kokosin kaikki löytämäni aineistossa toistuvat ja tutkimuskysymyksiini liittyvät teemakokonaisuudet yhteen luetteloksi, ja ryhdyin vielä pelkistämään kokonaisuuksia ja yhdistelemään pienempiä teemoja toisiinsa. Selkeimmät aineistoesimerkit sijoitin kunkin teemakokonaisuuden alle.

Tutkimukseni analyysiosa etenee analyysiprosessin havaintoja noudattaen ja toisaalta tutkimustavoitteisiin vastaamiseen suuntaavasti. Analyysiosan alussa käsittelen puheen variaatioon liittyviä huomioita, sillä niitä nousi aineistostani selkeästi eniten esiin. Sen jälkeen siirryn tarkastelemaan opiskelijoiden huomioita kielen ruumiillisuudesta, sillä se tuntui suurelta ja kiinnostavalta löydökseltä, ja se liittyy kielen variaation teeman lisäksi myös aiemmin aiheesta tehtyihin huomioihin.

3 TEOREETTINEN VIITEKEHYS

Aloitan tutkimusasetelmani teoreettisen taustoittamisen esittelemällä sosiolingvistiikan tutkimusalan piiriin kuuluvaa kansanlingvistiikkaa luvussa 3.1. Lisäksi määrittelen kolme sosiolingvististä käsitettä: *kielitietoisuuden*, *kieli-ideologian* sekä *metakielen* käsitteet. Lisäksi esittelen *repertoarin*, *rekisterin* ja *ammattikielen* käsitteet. Analyysin yhteydessä nousee esiin asioita, jotka analyytisesti kiinnittyvät näihin tieteellisiin käsitteisiin.

3.1 Kansanlingvistiikka kielitietoisuustutkimuksen perinteenä

Kuten edellä oli jo esillä, tutkimukseni sijoittuu sosiolingvistiikan, tarkemmin kansanlingvistiikan, piiriin. Kansanlingvistiikka on keskittynyt erityisesti maallikoiden murrekäsitysten ja -asenteiden tutkimukseen (ks. Esim. Mielikäinen & Palander 2014; Preston 1999; Long & Preston 2002), mutta myös jonkin verran ammattikuntien tutkimiseen. Fennistiikassa on toistaiseksi tehty kolme kansanlingvistiikan alaa edustavaa väitöskirjaa. Vaattovaaran (2009) ja Nupposen (2011) tutkimukset edustavat murretietoisuustutkimusta. Maija Saviniemen (2015) väitöskirjatutkimus keskittyy toimitushenkilökunnan kielitietoisuuksien tutkimukseen.

Sosiolingvistiikan keskeisimpiä tutkimuksen kohteita ovat variaatio, kielen muutos sekä kielen funktionaalinen käyttö sekä kielelliset identiteetit. Variaationtutkimus, joka on fennistiikassa ollut kaikkein laaja-alaisin ja perinteikkäin sosiolingvistiikan osa-alue, on keskittynyt tarkastelemaan sitä, mitä kielellinen variaatio on ja mitkä ovat sellaisia merkittäviä sosiaalisia tekijöitä, jotka ylläpitävät kielellistä variaatiota. (ks. esim. Nuolijärvi 2010: 420–421.) Kielen muutoksen näkökulmasta sosiolingvistinen tutkimus pyrkii selvittämään, miksi kieli muuttuu, millaisia mekanismeja kielen muutokseen liittyy, ja miksi jotkut piirteet kielessä säilyvät ja toiset taas eivät. Kielen funktiota ryhmäidentiteetin muodostumisessa tarkasteltaessa huomio on yleensä eri etnisten ryhmien tutkimuksessa, kielenvaihdossa sekä kielen ja identiteetin yhteydessä. (Nuolijärvi 2000: 17–18.)

Kansanlingvistiikka on sosiolingvistiikan osa-alue, jossa perinteisesti, kuten sosiolingvistiksessä tutkimuksessa usein muutenkin, kielenpuhujat on jaettu kielitieteilijöihin ja maallikoihin. Maallikon ja kielitieteilijän välinen ero on kansanlingvistiikan perinteessä yleensä tehty siksi, että tutkittavien joukosta on haluttu suodattaa kieliasiantuntijat pois, jotta vastauksia on voitu arvioida niin kutsuttujen maallikoiden vastauksina. Niedzielski ja Preston (2000: 1) kuvaavat kieliasiantuntijoiden keskuudessa pitkään vallinnutta ”he vastaan me” -asetelmaa suhteessa maallikoiden kielitie-

toisuuksien tunnustamiseen. Niedzielski ja Preston ovat tutkimuksissaan ja teoreettisessa klassikossaan uurtaneet uraa korjaamalla joitakin maallikoiden kielitietoisuuksiin ja -asenteisiin liittyneitä käärijästyneitä ja jopa vähätteleviä näkemyksiä. Maallikotkin puhuvat kielestä ja heidän kieltä koskeva tietoisuutensa voi olla hyvinkin syvällistä, vaikkei heillä ole käytössä samanlaista sanastoa sen tarkasteluun kuin kielitieteilijöillä (Niedzielski & Preston 2000: 5). Käytän omassa tutkimuksessani maallikko-termiä kuten Niedzielski ja Preston käyttävät englanniksi *folk*-termiä: en kielenkäyttäjää arvottavana, vaan kielitieteilijöistä erottavana käsitteenä, selvyyden vuoksi. Maallikko-termin rinnalla voidaan käyttää sitä vastaavia termejä, kuten ei-kielitieteilijä tai kansa. Täsmällistä määritelmää ei maallikkoudelle ole, vaan maallikoksi määritellään sosiolingvistiikassa sellainen henkilö, joka ei ole saanut lingvistin koulutusta.

Saviniemi (2015) nimittää omassa tutkimuksessaan toimittajien ammattikuntaa, eli kielen asiantuntijoiksi lukeutuvia ei-lingvistejä semimaallikoiksi. Omassa tutkimuksessani keskityn kuitenkin Vaattovaaran ja Syrjän (2020) tavoin tutkimaan, millaista on näyttelijäopiskelijoiden kieliasiantuntijuus. Näyttelijäopiskelijat olisi mahdollista sijoittaa semimaallikoiden piiriin kielen tutkimuksen näkökulmasta. Tässä tutkimuksessa ei ole tarpeen kategorisoida näyttelijäopiskelijoita ”maallikoiksi” sen enempää kuin ”semimaallikoiksikaan”, vaan suhtaudun näyttelijäopiskelijoihin omanlaisinaan kielen asiantuntijoina, sillä sellaisina he itseään pitävät.

3.2 Kielitietoisuus ja kieli-ideologiat

Kielitietoisuuden käsitettä on vuosikymmenten saatossa määritelty usealla eri tavalla. Nojaan tässä tutkielmassa Dennis Prestonin määritelmään (1996, 2001), jonka mukaan kielitietoisuus sisältää kielellisiin elementteihin liittyvän huomion (*attention*), mielteet (*perceptions*) ja asenteiden ja uskomusten lisäksi kieli-ideologisia prosesseja ja kielellisen tietoisuuden muotoja. Prestonin mukaan maallikoiden kielitietoisuutta ohjailee mm. kielestä ja kielen ilmiöistä saatavan tiedon saavutettavuus (*availability*) ja kyky hallita kieltä (*control*) eli esimerkiksi tunnistaa ja käyttää puheessaan eri variantteja sekä tiedostaa niiden normatiivista käyttöä. Preston myös esittää, että maallikon kuvaukset kielestä voivat olla luokiteltavissa tarkka – epätarkka -asteikolla (*accuracy*). (Preston 1996: 40–41.) Kielitietoisuutta ja kieliasenteita tutkitaan sosiolingvistiikassa tarkastelemalla esimerkiksi sitä, millaisia kielellisen variaation piirteitä maallikot liittävät eri alueiden puhetapoihin (esim. Mielikäinen & Palander 2014). Eräs valinta tutkia kielitietoisuuksia on yhtäältä tarkastella sitä, millaisia asioita tutkittava määrittelee kielensisäisiksi piirteiksi ja toisaalta sitä, kuinka laajalle yksilö määrittelee kie-

len käsitteen ja ilmentymien leviävän. Kielestä puhuessaan tutkittava voi siis osoittaa liittävänsä kieleen sen verbaalien ilmentymien lisäksi muunlaisia ominaisuuksia, kuten elekielen tai muita kommunikatiotapoja. (Garrett & Cots 2018: 1.) Kuten Vaattovaara ja Syrjä artikkelissaan (2020: 59) toteavat, näyttelijäopiskelijoiden kielitietoisuuksia tarkasteltaessa merkittäväksi kielitietoisuuden ulottuvuudeksi nousee kielen ruumiillisuus.

Hahmottaakseni näyttelijäopiskelijoiden kielitietoisuuksia ja niiden kehittymistä, tarkastelen opiskelijoiden reflektiivisiä tekstejä myös siitä näkökulmasta, millaisia kieli-ideologioita niistä on tulkittavissa. Rosan ja Burdickin mukaan (2017) kaikki kieli ja kielenkäyttö on aina ideologista, sillä kieli heijastaa aina jotakin tiettyä näkökulmaa ja ilmaantuu aina jossakin kontekstissa. Maalaisjärjellä tekemämme huomiot kielestä sijoittuvat aina johonkin ja ovat puolueellisia, historiallisten ja tilanteisten prosessien tuotteita. Rosa ja Burdick esittävät, että joidenkin kielten sanotaan olevan ”loogisempi”, toisten ”oikeampia” ja joidenkin ”elegantimpia” kuin toisten. Tällaiset käsitykset kielestä vahvistavat päätöksiä siitä, mitä kieliä tulee suojella, tukea tai hylätä. Käsitykset ovat myös poliittisten ja taloudellisten intressien motivoimia. (Rosa, Burdick 2017: 7.)

Kieli ei ole vain rakennejärjestelmä, vaan se on myös toimintaa kieliyhteisössä ja suhteessa kieltä käyttävään yhteisöön (Piippo, Vaattovaara, Voutilainen 2016: 24). Kielen avulla hahmotamme yhteyksiä asioiden, ilmiöiden ja ihmisten välillä ja kategorisoimme ja arvotamme niitä (Ks. Rosa & Burdick 2017: 2; Piippo, Vaattovaara, & Voutilainen 2016: 50). Mäntysen ym. mukaan (2012) kieli-ideologiat sisältävät kielen merkitykset kielenkäyttäjille ja kokonaisille yhteisöille, erilaiset suhtautumistavat kieleen sekä sen, mitä kielellä tehdään. Kieli-ideologioiden tutkimuksessa keskitytään muun muassa kieleen liittyviin uskomuksiin, asenteisiin, arvotuksiin, kysymyksiin ja luokitteluihin. Vallalla olevat kieli-ideologiat vaikuttavat asenteisiimme kielestä ja sitä kautta saavat meidät myös toimimaan jollakin tietyllä tavalla: kieli-ideologiat ohjaavat meitä esimerkiksi opiskelemaan jotakin tiettyä kieltä tai kommentoimaan jotakin tietynlaista kieltä. (Mäntynen, Halonen, Pietikäinen, Solin 2012: 325.)

Ideologioiden, asenteiden, mielteiden ja mieltymysten käsitteet ovat osin päällekkäisiä keskenään, mikä kertoo esimerkiksi eri tieteenalojen erilaisista tavoista hahmottaa kieltä ja vuorovaikutusta (Piippo ym. 2016: 27–28). Kieliasenteiden tutkimus sosiolingvistiikassa juontuu sosiaalipsykologiasta. Kieliasenteita on perinteisesti tutkittu kapealla mittarilla: muiden asennetutkimusten lailla kieliasenteiden tutkimus on keskittynyt esimerkiksi siihen, ovatko tutkittavien asenteet tutkittavaa kielenilmiötä kohtaan myönteisiä vai kielteisiä. Tämä näkökulma jättää kuitenkin huomioimatta sen, millaisiin laajempiin valtarakenteisiin tai kulttuurisiin ilmiöihin nämä kieliasenteet liittyvät. Mielteillä viitataan sosiolingvistiikassa asenteita laajemmin mielikuviin erilaisista kielenpuhujista ja kielimuodoista. (Piippo ym. 2016: 27–28.)

On hyvä huomata, että myöskään kaikki kieliasiantuntijat eivät näe kieltä yhdenmukaisella tavalla. Dufva, Aro, Sunni ja Salo (2011: 23–24) esittävät, että kieliasiantuntijoidenkin keskuudessa vallitsevia kielikäsityksiä voi karkeasti jakaa kahtia. Bahtinin piirin dialogiseen ajatteluun nojaava dialoginen kielikäsitys esittää kielen dynaamisena: näkemys kielestä perustuu toiminnallisuuteen ja kielen vuorovaikutuksellisuuteen eli sen uusintumiseen käytössä. Lisäksi dialoginen kielikäsitys lähtee ajatuksesta, että kieli on multimodaalista ja perusolemukseltaan varioivaa. Dialogiselle kielikäsitykselle vastakappaleena esitetty Saussurelainen monologinen kielikäsitys taas pohjautuu ajatukseen kunkin kielen sisäisestä järjestyksestä ja merkkijärjestelmistä. Kukin kieli nähdään erillisenä muista kielijärjestelmistä, ja sitä ohjaavat normatiiviset käytänteet. Vaikka kielentutkimuksessa on siirrytty entistä deskriptiivisempiin ja funktionaalisiin käytänteisiin, vallitsee opetuksen ja oppimisen arkipuheessa yhä verrattain voimakas ajatus virheiden tekemisestä, minkä taustalla on rakennelähtöinen tulkinta kielestä systeeminä. (em.: 26–27.) Erilaisten kielinäkemysten ero on tunnistettu myös kansanlingvistiikassa: kieltä ollaan usein taipuvaisia ajattelemaan ideaalikielen näkökulmasta pikemmin kuin käytön pohjalta määrittävänä systeeminä (ks. Preston 2001).

Kieli-ideologiat ilmenevät käytännössä kieleen liittyvinä käsityksinä sekä vakiintuneina käytänteinä (Mäntynen ym. 2012: 328). Kielentutkimuksessa kieli-ideologista diskurssia, jossa standardoitu kirjakieli on ainoa oikea kielimuoto, kutsutaan ”kirjakielen silmälaseiksi” tai ”kirjoitetun kielen vinoumaksi” (engl. *written language bias*, Linell 2005). Ideologia sisältää ajatuksen siitä, että kirjoitettu kieli olisi ”puhtaampaa” ja parempaa kuin puhuttu kieli. Kirjoitetulla kielellä on lähes kaikissa yhteiskunnissa korkea asema, joten se nähdään normina ja standardina, johon puhuttua kieltä verrataan kielen ”epäpuhtaana” muotona. (Linell 2005: 11.) Normi on kieli-ideologioiden tutkimukselle läheinen käsite: useimpien kieli-ideologioiden voidaan nähdä tulevan esiin ja toteutuvan normina. Erilaiset instituutioissa syntyneet normikoodistot säätelevät kielenkäyttäjien toimintaa. (Mäntynen ym. 2012: 331.) Standardin kirjakielen näkökulma kieleen on vaikuttanut jopa puhutun kielen tutkimukseen. Prosessinomaista puhekieltä on kuvattu mm. kaoottiseksi ja hajanaiseksi. (Piippo, Vaattovaara, Voutilainen 2016: 124–125, ks. myös Dufva ym. 2011.)

Kirjoitetun kielen vinouman rinnalla voidaan mainita ”ideaalikielen” ideologia, jota vasten murteet ja kielivirheet näyttäytyvät huonompina versioina kielestä, jonkinlaisina väännöksinä ideaalikielestä eli normienmukaisesta yleiskielestä. Preston (2001) esittelee kieliasenteiden tutkimusta ja kirjoittaa siitä, miten asenteet ja mielteet eri puhetavoista yhdistyvät ihmisten mielissä kokonaisuksi ihmisryhmiin: englanninkieliset ”alaluokkaista” kieltä käyttävät ihmiset eivät ole älykkäitä, sillä he saattavat käyttää esimerkiksi kaksoisnegaatiota puheessaan. (Preston 2001: 41.) Toisaalta taas Suomessa 1990-luvulla alkunsa saaneen kirjallisuuden murrebuumin (ks. Mielikäinen 2001) aikaansaannosta on, että murteet nähdään myös myönteisessä valossa, ja ne herättävätkin paljon keskustelua

myös maallikoiden keskuudessa. Kansanlingvistisen tutkimustiedon perusteella tiedetään jo laajasti, että mielikuvat eri murteista ja samalla niiden puhujista ovat keskenään melko erilaisia ja siten eri murteet ovat myös keskenään eri tavalla leimautuneet. (Ks. esim. Mielikäinen & Palander 2002, 2014)

Kielen puhtauden ideologian lisäksi myös esimerkiksi murreasenteiden tutkimuksessa voi esiintyä ”ideaalin” murteen tai murteen autenttisuuden ideologia. Murteen autenttisuuden ideologia sisältää ajatuksen siitä, että kaikista autenttisimpia murteenpuhujia ovat ne, jotka käyttävät tai muistavat omalla alueellaan käytettyjä vanhimpia sanoja tai muotovariantteja. Ideaali-ideologian mukaan murteet ovat myös hyvin tarkkarajaisia, ja esimerkiksi ideaalein informantti olisi sellainen murteenpuhujia, joka ei olisi asunut missään muualla kuin tarkastelun alla olevan murteen puhuma-alueella. (Johnstone 2011: 207.) Vaikka murteen autenttisuutta on määritelty ja tarkasteltu erityisesti sosiolingvistiksessä tutkimuksessa, ideologia vaikuttaa usein taustalla myös maallikoiden murreasenteissa, kuten esimerkiksi siinä, kenen he kokevat olevan oikeutettuja puhumaan murretta. Saatamme olla hyvin tarkkoja siitä, kuka ”omaa” murrettamme puhuu, ja miten sitä puhutaan. Coupland (2009: 297) esittää, että niin kutsuttu ”performoitu” murre kenties säilyttää kuulijan kokemuksen autenttisuudesta, jos se on täysin tarkka.

Huoli kielen rappiosta sekä kielen puhtauden ideologia ovat kielenmuutoksen ideologioita, jotka pohjautuvat nationalistiseen ajatukseen yhden oikean kansalliskielen aseman ylläpitämisestä ja vahvistamisesta. Kielen rappion ideologia nojaa kirjakielen silmälasien ideologian tavoin ajatukseen standardoidusta, ”puhtaasta” kielestä. Kielen rappion ideologia pohjaa ajatukseen siitä, että kieltä täytyy huoltaa asianmukaisesti ja vaalia, jottei se mene pilalle vieraiden kielten vaikutuksesta. Todellisuudessa tällöinkin puhutaan vain standardoidusta yleiskielestä ja sen ”puhtaana” pitämisestä. (Piippo, Vaattovaara, Voutilainen 2016: 55–58.)

Vastakohtana oikeastaan kaikille edellä mainituille kieli-ideologioille voidaan pitää heteroglossista kieli-ideologiaa, jossa esiin nousevat kielellisen leikkittelyn, monimuotoisuuden ja muutoksen ideologia (Mäntynen ym. 2012: 329). Heteroglossinen kieli-ideologia perustuu määritelmälle, jonka mukaan kieli on luontaisesti moninaista ja muuttuvaa, kontekstin ja ihmisten välisen vuorovaikutuksen mukaan elävää (Bahtin 1981). Heteroglossinen kieli-ideologia sisällyttää kielen ytimeen sen eri modaliteetit: puhutun, kirjoitetun ja viitotun kielen sekä näiden yhdistelmät (Dufva, Aro, Sunni, Salo 2011: 30).

Materiaalistuneita, helposti havaittavia kieli-ideologioita ovat muun muassa pakkoruotsikeskustelu sekä venäjän kielen hyödyllisyys liike-elämässä. Kieli-ideologioiden tutkimuksessa tutkimuksen kohteena ei ole vain kieli, vaan myös kielelliset käytännöt ja prosessit. (Mäntynen ym. 2012:

328–329.) Yleisimpien, suurta näkyvyyttä saavien kieli-ideologioiden lisäksi on olemassa sellaisia kieli-ideoologioita, jotka ovat piilossa ja joiden paikantaminen ja tunnistaminen on haastavampaa.

3.3 Metakieli

Tutkiessani sitä, miten tutkimuksen kohteena olevissa teksteissä puhutaan kielestä, on hyödyllistä perehtyä aiempaan tutkimuskirjallisuuteen *metakielestä*. Metakieli määritellään Britannica Academic -tietokannassa (2020) kieleksi tai kielimuodoksi, jota käytetään, kun puhutaan tutkimuksen kohteena olevasta kielestä tai objektikielestä. Sen voidaan siis ajatella olevan ”kieltä kielestä.” Jaworski, Coupland ja Galasinski (2004) esittävät, että metakielen kuvaaminen vain ”kielenä kielestä” ei ole riittävä ilmaisu kuvaamaan kaikkia eri näkökulmia metakielestä. Heidän mukaansa metakieli on ”kieltä lingvististen representaatioiden ja arviointien kontekstissa” (Jaworski ym. 2004: 4). Jaworskin ym. mukaan kieli on uniikki kommunikaation väline siksi, että se pystyy kuvailemaan tai representoimaan itseään. Kielenkäyttäjät pystyvät kuvailemaan kirjoittaen tai puhuen mitä tahansa kielen osa-aluetta, kuten kielioppia, sanastoa, kielen sointia, sanojen merkityksiä, lausumien tarkoitusperää, tyynejä ja tyyllilajeja. Itseään kommentoivan luonteensa lisäksi metakielen käyttö tuottaa arvokasta tietoa siitä, miten eri sosiaaliset ryhmät lähestyvät kieltä ja arvottavat sitä. Metakieli voi toimia ideologisella tasolla ja siten vaikuttaa ihmisten toimintaan ja arvotuksiin, joskus näkyvämmiin ja toisinaan taas vähemmän näkyvästi. Lisäksi metakieltä on myös omien lausumien kommentoiminen tai selventäminen, jotka ovat kielellisen strategian luomisen työkaluja. (Jaworski ym. 2004: 3–4)

Metakielen tutkiminen on toimiva keino kieli-ideologioiden tutkimuksessa, sillä usein kieli-ideologiat ovat implisiittisiä, eikä niitä saa parhaalla mahdollisella tavalla tutkittua haastattelujen tai keskustelujen avulla. (Mäntynen ym. 2012: 333) Tutkimalla näyttelijäopiskelijoiden tapaa kirjoittaa kielestä ja heidän suhteestaan kieleen voidaan saada tuntuma heidän kielitietoisuuteensa ja heidän kieli-ideologiseen ajatteluunsa. Tässä tapauksessa näyttelijäopiskelijoiden kieli-ideoologioita ja kielitietoisuutta on tutkittu myös sen tavoittamiseksi, miten he hahmottavat omaa kieliasiantuntijuuttaan näyttelijäopinnoissaan ja tulevassa ammatissaan.

3.4 Rekisterit ja repertoaari

Näyttelijäntyötä tarkasteltaessa nousevat esiin tietoisuus kielen erilaisista rekistereistä ja niiden tunnistamisesta sekä näyttelijän hallussa olevan repertoaarin, valikoiman erilaisista kielenkäyttötavoista. Kielen rekisterin käsitettä käytetään sociolingvistiikassa viittaamaan kielen tilanteiseen vaihteluun eli

tietynlaisiin kielenkäyttötapoihin (esim. Agha 2007). Rekisterit ovat yhteisesti tunnistettavia ja odotuksenmukaisia yhdistelmiä kielen piirteistä ja ne liittyvät tietyn tyyppisiin kielenkäyttäjiin ja kielenkäyttötilanteisiin (Agha 2007; Piippo, Vaattovaara, Voutilainen 2016: 41). Sosiolingvistiikassa rekistereitä on tarkasteltu erityisesti puhutun kielen näkökulmasta. Tutkimuksen keskiössä on kielellisten valintojen suhde yhteisön vakiintuneisiin käyttäytymistapoihin. Tilanteinen vaihtelukaan ei tarkoita sitä, että aina samankaltaisessa tilanteessa käytettäisiin vain tietynlaista kieltä, vaan kieli vaihtelee myös saman tilanteen sisällä. Vakiintuneista käytännöistä huolimatta sosiaalisissa tilanteissa on useimmiten paljonkin tilaa vaihtelulle ja itseilmaisulle, jonka avulla yksilö tuottaa erilaisia rooleja ja identiteettejä. (Voutilainen 2012: 70–73.)

Aghan (2007: 79) mukaan kaikki ihmiskielet voidaan jakaa erilaisiin rekistereihin, joihin liittyy ihmisten kategorisointia ja kullekin rekisterille tyypillisiä sosiaalisia toimintoja. Kielenkäyttöön liittyy myös stereotyyppioita, arvoja ja asenteita, sekä kielenkäyttäjien nimeämiä kielimuotoja, kuten ”kohtelias kieli”, ”ylemmän sosiaaliluokan kieli”, ”tieteellinen termi” tai ”slangi”. Agha nimitää näitä metakielisiksi luokitteluiksi. Yksilö voi tunnistaa yhteisönsä rekistereistä vain osan, vain muutaman. Tietoisuus erilaisista rekistereistä kasvaa sosiaalistumisen kautta. (Mts. 145–146.)

Akateeminen kieli on Gottliebin ja Ernst-Slavitin (2014) mukaan puheen rekisteri, jossa kielenpiirteet nousevat akateemisesta ympäristöstä ja vaikuttavat rekisterin kieliopillisiin rakenteisiin sekä alakohtaiseen sanastoon. Akateemista kieltä kuvaillaan usein tärkeiden sanojen listaksi, mutta sanaston tason lisäksi akateemista kieltä voi tarkastella kuin mitä tahansa muutakin kielen rekisteriä: myös diskurssin ja lauseiden tasolla. (Gottlieb & Ernst-Slavit 2014: 2–3.) Akateeminen kieli nähdään usein vaikeana, monimutkaisena ja jopa ylimielisenä. Lee (2011: 105) kuitenkin esittää, ettei vaikeaselkoisuus ole akateemisen rekisterin tarkoitus, vaan se on tyyliältään selkeää, suppeaa, tarkkaa ja faktuaalista. Leen mukaan akateemisessa kulttuurissa arvoon nousevat analyttisyys, itsenäinen kriittinen ajattelu sekä kyky nousta henkilökohtaisen ja yleisen yläpuolelle, mutta akateemisen kielen ei tarvitse olla jäykkää tai keinotekoista. Sen sijaan se voi olla kieliopillisesti hyvää, selkeää ja loogista.

Tietyn ryhmän erikois- ja ammattikielestä puhuttaessa voidaan puhua *jargonista*. Vaikka jargon sanana kalskahtaakin vaikeaselkoiselta ja kuivakalta kielenkäytöltä, sen käyttö on kuitenkin paikoitellen tarpeellista. Esimerkiksi lääkärin vastaanotolla erikoiskielen käyttö on tarpeellista kommunikaation onnistumisen kannalta, kun halutaan puhua täsmällisillä termeillä potilaan terveydentilasta. Toisaalta taas jargonin vaikeaselkoisuus ja sen ominaisuus yhden ammattiryhmän käyttämänä, muut ryhmät ulossulkevana kielimuotona, voidaan yhdistää myös vallankäyttöön – ja sitä kautta myös jälleen kieli-ideologioihin. (Mooney 2011: 5–7.) Arkikielessä saatamme käyttää jargonin käsitettä usein negatiiviseen sävyyn ymmärtämättä oikeastaan käyttävämme varmasti joissakin tilanteissa

itsekin erikoiskieltä, joka ei aukea muiden ryhmien puhujille. Jos jargonia voidaan nimittää ns. viralliseksi ammattisanastoksi, on sen lisäksi joillakin aloilla olemassa vielä oma ammattislanginsa. (Lappalainen 2008: 74.)

Kielellinen repertoaari tarkoittaa kaikkia puheen keinoja ja tapoja (siis myös rekistereitä), joita kielenpuhuja osaa käyttää kommunikoidessaan. Repertoaari sisältää sekä eri kielet että myös kulttuurien sisäiset tyylien ja genrejen vaihtelut kielen sisällä. Lisäksi repertoaarit pitävät sisällään myös sosiaaliset normit ja ymmärryksen kielestä yleensä. (Blommaert & Backus 2011: 3) Repertoaari nähdään jatkumona, jota voidaan kuvata eräänlaisina piirrekimppuina, tai toisaalta resursseina, joita valitaan käytettäväksi kontekstista riippuen. (Nuolijärvi & Sorjonen 2005: 134.)

4 NÄYTTELIJÄOPISKELIJOIDEN SUHDE KIELEEN

Olen jakanut tämän analyysiluvun viiteen osaan. Olen jäsentänyt analyysiä tutkimuskysymyksiini perustuvan teemoittelun mukaisesti. Analyysiluvun ensimmäisessä alaluvussa 4.1 käsittelen kuitenkin ensin yleisellä tasolla aineistosta tekemiäni havaintoja siitä, miten näyttelijäopiskelijat hahmottavat kieltä ja miten he ovat lähestyneet saamansa tehtävänannon pohjalta aihetta teksteissään. Luvussa 4.2 käsittelen näyttelijäopiskelijoiden näkemyksiä kielen merkityksestä näyttelijäntyössä. Luvussa 4.3 käsittelen näyttelijäopiskelijoiden suhdetta kieliasiantuntijuuteen, ja luvussa 4.4 vertailen ensimmäisen ja kolmannen vuosikurssin opiskelijoiden näkemyksiä kielestä vastatakseni kolmanteen tutkimuskysymykseeni.

4.1 Näyttelijäopiskelijoiden lähestymistavat kieleen

Useimmat näyttelijäopiskelijoiden reflektiiviset kirjoitelmat sisältävät laajemman näkökulman kieleen, mutta osa kirjoituksista on kirjoitettu hyvin rajatusta näkökulmasta, kuten esimerkiksi tyyllivallinnoista kirjoitetussa kielessä. Suurin osa tutkimusaineiston tuottaneista 23 opiskelijasta lähestyy suhdettaan kieleen sen alueellisen variaation näkökulmasta, kuvaten joko omaa tai vanhempiansa murretaustaa. Opiskelijat esittelevät omaa taustaansa suhteessa asuinpaikkaansa ja mahdolliseen murretuntemukseensa. Suurimmassa osassa kirjoituksista murretaustan esittely toimii ikään kuin johdantona aiheeseen. Kaikkiaan 21 näyttelijäopiskelijaa 23 opiskelijan joukosta kirjoittaa vastauksissaan ylipäättään murteesta jossakin määrin. Suurin osa mainitsee tekstissään ainakin kotipaikkakuntansa, vaikkei kirjoittaisikaan tarkemmin omasta murteestaan tai kokisikaan puhuvansa itse mitään murretta.

- (1) ”Olen kotoisin [paikkakunta poistettu]. Isäni suku on pääosin kotoisin [paikkakunta poistettu] alueelta ja äitini puolen suku osittain myöskin idästä ja pääkaupunkiseudun lähistöltä. Muistan lapsena joskus nauraneeni isäni äidin sanavalinnoille ja tavoille puhua, etenkin jos vierasperäisiä sanoja käyttäessä hän sanoi d:t t:nä ja käytti murteeseensa tyypillisiä sanontoja ja sanojen muotoja, joita en aina edes osannut ymmärtää.”(N3_2)

Kokonaan omasta murretaustastaan tai kiinnostuksestaan murteita kohtaan jättää kirjoittamatta siis vain kaksi vastaajaa, yksi ensimmäisen ja yksi kolmannen vuosikurssin opiskelija. Ensimmäisen vuosikurssin opiskelijoista kaksi ja kolmannen vuosikurssin opiskelijoista yksi kirjoittavat oman vahvan murretaustansa määrittävän identiteettiään ja pitävät omaa murrettaan tärkeänä osana kieli-identiteettiään. Monien muiden näyttelijäopiskelijoiden kirjoituksissa näkyy kielen, erityisesti

suomen kielen, tai jonkin murteen merkitys osana omaa identiteettiä. Opiskelijat kirjoittavat ilmentävänsä kielen avulla erilaisia identiteettejä, muun muassa taiteilijaidentiteettiä. Myös esimerkiksi pääkaupunkilaisuus, murteen luoma sosiaalinen identiteetti, ammatti-identiteetti sekä korkeakoulutetun ihmisen identiteetti nousevat esiin kirjoituksista.

- (2) ”Huomaan oikeastaan aina kun joku kysyy, että kuka minä olen, lähdän liikkeelle siitä että mistä olen kotoisin. Identifioidun vahvasti [X-maakunnan asukkaaksi].” (N3_11)

Käsittelen luvussa 4.2 tarkemmin opiskelijoiden identiteettipuhetta liittyen työ- ja siviilikielen merkityseroihin, sillä nämä seikat liittyvät siihen, millaisena opiskelijat näkevät kielen merkityksen näyttelijäntyössä. Luvussa 4.3 sivuan vielä taiteilijaidentiteettiä puhuessani opiskelijoiden kieliasiantuntijuudesta.

Monien ei-lingvistien tapaan näyttelijäopiskelijat kirjoittavat murteista viittaamalla yksittäiseen paikkakuntaan, jolla murretta puhutaan (esim. ”Tampereen murre”) mutta osa erittelee tuntemiaan murrealueita myös hieman laajemmin. Myös yksittäisiä murrepiirteitä kuvataan ei-lingvisteille tyypillisellä tavalla kuvailevasti, mutta niistä vaikuttaa kuitenkin olevan jonkinlainen käsitys. Esimerkiksi ensimmäisen vuosikurssin opiskelija N1_12 kirjoittaa harrastajateatterikokemuksistaan: ”jos kuului diftongeja, sai korvillensa” tarkoittaen varmaankin omalle kotimurteelleen tyypillisiä avartuneita diftongeja. Samaan tapaan diftongien ”tamperelaisiksi muodostumisesta” kirjoittaa kolmannen vuosikurssin opiskelija N3_5. Tietoisuus eri murrealueista ja murteiden tunnuspiirteistä kasvaa kenties murteisiin keskittyvällä puheen variaation kurssilla, joka näitäkin kirjoitustehtäviä kirjoittaessa kaikilla opiskelijoilla oli vasta edessä. Murrenäkökulma nousee aineistosta esiin niin vahvana mahdollisesti juuri siksi, että Nätyn opetussuunnitelmaan sisältyy eri murrepiirteisiin tutustuminen. Toisaalta taas sosiolingvistiikan parissa on yleisesti tiedossa, että suomalaisia yleisestikin ottaen kiinnostavat murteet ja niistä keskusteleminen.

Yleisenä huomiona teksteistä voi myös nostaa sanat ”tuttuus”, ”kotoisuus” ja ”lämpö”, jotka toistuvat, kun näyttelijäopiskelijat kuvailevat esimerkiksi jonkin läheisen puhujan murretta. Itselle läheisten murteenpuhujien puhetta kuvataan myönteisin ilmauksin:

- (3) ”Olen syntynyt [paikkaunta poistettu] ja lähes koko ikäni siellä asunut. Isovanhempani ovat kotoisin [paikkakunta poistettu] ja [paikkakunta poistettu] ja tykkään kuulla heidän puhettaan, etenkin hassuja sanoja, joissa on jokin huvittava ja lämmin vanhuuden tuntu.” (N3_9)
- (4) ”Vaikka mummon murre ei ollut voimakas, oikeastaan siitä oli vain pieniä vivahteita, pidin sen kuulemista aina jotenkin kodikkaana. Häneen puheensa soi minusta lempeästi ja se oli jotenkin erilaista, kuin asuinympäristössäni vantaalaisten tapa puhua.” (N3_2)
- (5) ”-- ja murteen kielikylpyä olen saanut pienestä pitäen kesälomareissuilla levveesti huastavilta sediltä, tädeiltä, mummuilta ja ukeilta. Siinä on ollut jotain mahdollottoman kotoisaa, lämmintä ja tunnistettavaa” (N3_11)

- (6) ”Savon murre on minulle tärkein ja tunnen oloni kotoisaksi ja turvallisesti, jos kuulen pienenkin murteen häilyvyyden.” (N1_7)

Muita näyttelijäopiskelijoiden kirjoituksista esille nousevia asioita ovat esimerkiksi kirjakielen silmälasien ideologia, eli ”väärin” puhuminen tai kirjoittaminen. Opiskelijat tiedostavat, että ajatus ”vääristä” tai ”oikeasta” kielestä pohjautuu esimerkiksi kotona tai koulussa opittuihin normeihin. Myös omaa tekstiä tai ajattelua kommentoivaa ja korjaavaa metakieltä esiintyy jonkin verran teksteissä: moni opiskelija esimerkiksi huomauttaa, ettei kiinnitä tehtävää kirjoittaessaan huomiota välimerkkeihin tai kielioppiin. Kirjoitustehtävän tehtävänannossa rohkaistiinkin olemaan huolehtimatta näistä seikoista. Ideaalikielen ideologia näkyy siis taustalla kirjoituksissa, mikä johtuu todennäköisesti siitä, että opiskelijat tiedostavat kirjoittavansa jollekulle, ja vielä yliopisto-opintojen kontekstissa.

Lisäksi opiskelijat kirjoittavat vieraiden kielten merkityksestä omassa elämässään, aiemmista kieliopinnoista sekä vieraiden kielten vaikutuksesta omaan kielenkäyttöön. Jossakin määrin kirjoitusten taustalla selvästikin vaikuttavat kielen puhtauden ja rappion ideologiat. Osa opiskelijoista näkee myös lukemisen ja kirjoittamisen osana omaa identiteettiä. Opiskelijat käsittelevät myös erilaisia rekistereitä: kaveriporukan kanssa puheessa esiintyy itsekeksittyjä sanoja ja ”nonsense-puheetta”, ja joissakin tilanteissa tulee kiroiltua paljon. Esiin nousevat myös toisen kielenpuhujan puhetapaan mukautuminen sekä oman kotimurteen ”puolustaminen” ja vahvistaminen tietyssä seurassa. Joiltain osin näitä elementtejä tulee esiin myös osana seuraavaa tarkastelua, jossa perehdyn tarkemmin siihen, millaisena näyttelijäopiskelijat näkevät kielen merkityksen näyttelijän ammatissa.

4.2 Kielen merkitys näyttelijän työssä

4.2.1 Variaatio

Nätyin puheopettajan, näyttelijäntyön yliopistonlehtori Tiina Syrjän mukaan puheopetuksessa ei ole tarkoitus karsia näyttelijäopiskelijan omaa puhetapaa tai esimerkiksi voimakasta kotimurretta pois. Tämä kävi ilmi hänelle tekemästani haastattelusta, jota, kuten luvussa 2.1 mainitsin, hyödynnän tässä tutkimuksessa tausta-aineistona. Kotimurteesta pois opetteluun sijaan opiskelijoiden kanssa tutkitaan mahdollisuuksia laajentaa omaa repertuaaria, jolloin oman puhettavan rinnalle tuodaan muita variantteja ja tyyllillisiä valintoja. Ne opiskelijat, jotka kertovat puhuvansa jotakin murretta, pitävätkin kirjoitusaineistoni mukaan omaa murretaustaansa arvokkaana, mutta suhde siihen osana näyttelijäntyön

ammattilaiseksi kasvamista ei ole ainakaan vielä opiskeluaikana täysin ongelmaton. Lisäksi ainakin jossakin määrin opiskelija itse saattaa kokea ”korjaamisen” tarvetta omassa puheessaan ja kielessään:

- (7) ”Näтын aikana olen kiinnittänyt huomiota myös omaan s-kirjaimeni. Olen huomannut myös kiinnittävänä muiden puheessa (varsinkin näyttämöllä) huomiota samoihin asioihin, joita olen omassa puheessani ”korjannut”. Näyttämöllä muutenkin puhe ja kieli tulee erityisen suurennuslasin alle verrattuna arkikeskusteluihin. Ei toki aina, kontekstista riippuen.” (N3_5)

Osa näyttelijäopiskelijoista kirjoittaa, ettei tule itse vahvasta murretaustasta, eikä ehkä siksi tunnistaakaan erilaisia murteita kovin hyvin. Ensimmäisen vuoden opiskelija N1_6 ei tunnista puhuvansa mitään tiettyä murretta (ks. esimerkkiä 8), mutta kokee silti oman kielellisen taustansa ja kotipaikkakuntansa puhettavan vaikuttavan hänen tapaansa ilmaista itseään näyttelijäntyössä: puheen rytmi on nopea, minkä opiskelija kokee jopa haittana näyttämöllä:

- (8) ”Lukio ajoista lähtien olen pitkälti puhunut jotain semi tavallista puhekieltä yksittäisine vivahteineen suuntaan jos toiseen. Eipä ole tämä Tampereenkaan murre vielä minuun purenut vaikka kovasti sitä epäilinkin. Näyttämölle on jäänyt varmaan hyödyksi sekä haitaksi, enemmän haitaksi nopea tempo puheeseen.” (N1_6)

Kaksi muuta ensimmäisen vuosikurssin opiskelija pohtii (ks. esimerkkejä 9 ja 10), onko omaa murretta tarpeen häivyttää näyttelijäntyössä, ja jos on, niin minkä verran ja missä suhteessa ”yleiskieleen” tai ”puhtaaseen” suomeen. Vaikuttaa siltä, että opiskelijat ymmärtävät kyllä, ettei omaa kotimurretta ole tarpeenkaan häivyttää kokonaan puheesta, mutta sen tiedostaminen ja kuuleminen omassa puheessa olisi tärkeää, jotta puhetta oppisi säätämään ja muokkaamaan roolityöskentelyssä.

- (9) ”Tuon palautteen jälkeen minusta tuli tosi tarkka oman puheeni kanssa, enkä missään nimessä halunnut, että oma murteeni kuuluu raadeille selkeästi. Vielä tänä päivänäkin monesti kiroan tekstiä puhuessani, että miksi en aina kuule eroa murteellisen- ja yleiskielen välillä.” (N1_2)
- (10) ”Turun murre on minulle luonnollinen tapa puhua, enkä haluaisi häivyttää sitä kuitenkaan pois, vaikka näyttelijäntyössä minun tulee osata hallita myös ”puhdasta” suomen kieltä.” (N1_5)

Vaikka opiskelija N1_5 esittääkin ajatuksen ”puhtaan” suomen kielen hallitsemisesta lainausmerkeissä, voidaan taustalla nähdä ajatus ideaalikielen ideologiasta, jonka mukaan murre on jonkinlainen väännös niin kutsutusta puhtaasta yleiskielestä. Murteen ja yleiskielen välille asetetaan jonkinlainen vastakkainasettelu, sillä vaikka oma idiolekti halutaankin säilyttää yleiskielisen variantin rinnalla, esittävät opiskelijat kuitenkin sen suhteessa nimenomaan yleiskieliseen puheeseen: olisi tärkeää kuulla ero näiden muotojen välillä, jotta niitä osaisi hyödyntää omassa työssä.

Kuten keskustelussa Syrjän kanssa kävi ilmi, näyttelijäopintojen aikana opiskelija oppii tunnistamaan ja laajentamaan omaa kielellistä repertuaariaan. Siten opintojen alussa, uudessa ympäristössä, omasta puhetavasta voi tulla ensi kertaa hyvin tietoiseksi. Muutto paikkakunnalta toiselle saattaa jo itsessään lisätä tietoisuutta omasta puhetavasta, mutta erityisesti kielen kanssa paljon työskentelevät näyttelijäopiskelijat ovat varmasti käsitelleet asiaa myös opiskelun ja tulevan työn näkökulmasta. Osa opiskelijoista on tullut tietoiseksi oman vahvan kotimurteen kuulumisesta jo pääsykoevaiheessa.

- (11) ” -- ennen kuin aloin hakemaan näyttelijäntyön opintoihin, en ollut kiinnittänyt [omaan] murteeseen juuri mitään huomiota. Vasta aloitettuani suhteellisen pitkän hakuprosessin huomasin, miten paljon omassa puheessani on murteellisuutta ja kuinka vahvasti se sijoittaa minut tietylle paikkakunnalle.” (N1_2)
- (12) ”Lukion jälkeen aloitin suoraan teatteritaiteen opinnot ja muutin [kotipaikkakunnaltani] Tampereelle. Tulin samalla erittäin tietoiseksi omasta murteestani.” (N3_9)

Kolmannen vuoden opiskelija puhuu omasta vahvasta kotimurteestaan siviilikielenään, kun taas hänen näyttämöllä ja teatterin kontekstissa ylipäättään käyttämänsä kieli on hänelle ammattikieltä:

- (13) ”Näyttelijäopintojen myötä minun on täytynyt oppia täysin uusi tapa olla ja puhua, koska tällä alalla kaikkia keskusteluja ei vaan voi käydä [kotimurteellani]. Se on tuonut minulle uudenlaisen tavan ilmaista asioita, eräänlaisen työkielen, jota käytän etenkin teatteri- ja koulukontekstissa erilaisissa työskentelytilanteissa.” (N3_11)

Esimerkin 13 opiskelija N3_11 pohtii työkielensä syntyneen opetuksen, muiden opiskelijoiden ja hänen itsensä yhteisvaikutuksesta. Ammattikieli koostuu todennäköisesti siis opiskelijan omaa kotimurretta yleiskielisemmästä puhekielestä, sekä näyttelijän ammatissa käytössä olevasta ammattisanastosta. Opiskelija N3_11 kertoo puhuvansa näyttelijäopintoihin kontekstiin liittyvistä asioista myös opiskeluympäristön ulkopuolella eli ”siviilissä” työkielellään, joka sisältää ammattisanastoa. Hän kirjoittaa siviili- tai ammattikielen vaihtuvan päälle automaattisesti käyttökontekstin vaihtuessa, hänen sitä tiedostamattaan. Opiskelijan kielelliseen repertoaariin siis kuuluu näyttelijäopintojen myötä tutun ”siviilikielen” rekisterin rinnalla kulkeva ammattikieli, jonka hän ottaa käyttöönsä tilanteisen vaihtelun mukaan.

Seuraavasta aineistolainauksesta käy ilmi, miksei opiskelija N3_11 koe voivansa käyttää omaa kotimurrettaan työkontekstissa:

- (14) ”Olen myös käyttänyt sitä [kotimurretta] itse joissain oppilastöissäni ja huomannut, että se kantaa mukanaan vahvoja stigmoja, stereotypioita ja arvolutauksia. -- Itselleni se tarkoittaa sitä, että en voi olla vakava tai uskottava lavalla omalla murteellani--.” (N3_11)

Kuten kolmannen vuosikurssin opiskelija N3_11, myös ensimmäisen vuosikurssin opiskelija N1_5 kertoo, että on kokeillut näytellä kotimurteellaan oman kotipaikkakuntansa ulkopuolella, mutta silloin murteen käyttö on yleisössä koettu vitsiksi ja murteella puhuva roolihenkilö on näyttäytynyt humoristisena. Opiskelija N1_5 kokee kotimurteella näyttelemisen siksi ongelmallisena. Kolmannen vuosikurssin opiskelija N3_11 pohtii työkielen olevan useimmiten myös kuulijalle ”selkein” vaihtoehto, joten hän ei käytä siviilikieltään eli kotimurrettaan juuri teatterin kontekstissa, vaikka aiheen tutkiminen häntä kiinnostaakin.

Murteiden avulla on karakterisoitu ”rahvasta” kaunokirjallisuudessa jo 1800-luvun alkupuolella (Makkonen-Craig & Vaattovaara 2007: 401). Murreasenteiden tutkimuksissakin esiin tulevista murteiden luonnehdinnoista tulee mieleen pikemminkin stereotyyppien väritykset luonnehdinnat itse murteenpuhujista kuin murteista. Voidaan siis sanoa, että suomalaisten mielisä kierrättyvät vanhat mielikuvat kansanheimoista, mikä näkyy siinä tavassa, miten kielimuodoista ja kielenkäyttäjistä puhutaan suhteessa toisiinsa. (Piippo ym., 2016: 94–95; ks. myös Niedzielski & Preston 2000) Arvioinnit kielimuodoista ja kielenkäyttäjistä edustavat siis metakielen toista tasoa: kansanheimojen kielestä puhuttaessa voidaan päätellä, että suomalaisten mielestä karjalaiset ovat hyväntuulisia ja leppoisia, savolaiset lupsakoita, leppoisia ja toisaalta kieroja, helsinkiläiset muun muassa itsevarmoja ja hienostelevia. (Mielikäinen & Palander 2002: 103; Niedzielski & Preston 2000.) Myös teatteriyleisön kokemus huumorista ja hauskasti murteella puhuvasta hahmosta perustuu todennäköisesti heidän sisäistämiinsä mielikuviin murteenpuhujista yleensä. Kun jotakin itselle vierasta tai odottamatonta kielimuotoa kuulee yllättävässä kontekstissa, kuten teatteriesityksessä, saattaa se herättää katsojassa huvittuneen reaktion. (ks. Dufva & Halonen 2016: 146.)

Kiinnostus eri murteiden ja puhetapojen imitoimista kohtaan nousee esiin monen opiskelijan kirjoituksessa. Opintojensa aikana opiskelijat pääsevätkin tutustumaan erilaisiin puheen variaatioihin juuri imitaation kautta. Varsinaisesta murrepiirteiden erittelystä opiskelijoille muodostuu Syrjän mukaan kurssin aikana vielä varsin pinnallinen kuva, mutta kurssilla esitellään kuitenkin murteiden tuntemuksen opetteluun tarvittavat työkalut työelämää varten. Vieraan aksentin tai puhettavan matkiminen voi olla osa kielenoppimisen prosessia, mutta se voi myös olla tapa tuoda esiin jonkin toisen kieliryhmän, aksentin tai murteen erilaisuutta itseensä nähden (ks. Dufva & Halonen 2016: 148). Näyttelijäntyön opiskelijoiden kirjoitusaineiston perusteella vaikuttaakin siltä, että ainakin osa opiskelijoista kokee olleensa kiinnostunut jonkinlaisesta imitaatiosta jo ennen näyttelijäntyön opintojaan, kuten esimerkkikatkelmista 15 ja 16 voidaan päätellä.

(15) ”Yksi syy myös miksi murteet ovat minulle itselleni kiinnostavia on se, että olen erittäin kiinnostunut imitaatioista ja imitoinnista. Sitä mielestäni näyttelijäntyö osittain on, asioiden imitoimista. --Vaikka Helsingin slangi ei tietääkseni ole luokiteltu murteeksi niin olisi sen tyypillisimpiä piirteitä upea

hahmottaa. Taidan olla itse liian lähellä kyseistä puhetapaa osatakseni varsinaisesti sitä imitoidakseni. (s-kirjainta lukuunottamatta).” (N3_6)

- (16) ”Vierasperäiset sanat ja oudolta kuulostavat sanat ovat minusta kiinnostavia näyttelijäntöyön kulumasta tarkasteltuna. Näihin olen törmännyt jo lapsesta asti harrastaessani teatteria. Innostuin imitoimaan puhetapoja ja murteita, teatterissa tehtiin esityksiä eri kielillä, sekä harrastin teatteria eri murrealueilta olevien ihmisten kanssa.” (N1_5)

Opiskelijan N3_6 mukaan kiinnostukseen imitaatiota ja murteiden tuntemista kohtaan liittyy toki myös halu olla ”mahdollisimman uskottava murteenpuhuja”. Opiskelija N3_6 mainitsee myös s-äänneen viitatessaan slangin hallitsemiseen ja viitanee tässä ns. ”stadilaiseen ässään” (ks. esim. Halonen ym. 2020). Myös Tiina Syrjä mainitsi haastattelussamme yhä edelleen erityisesti helsinkiläisyyteen yhdistetyn (vaikkakin hyvin laajalti Suomessa eri alueilla puheessa esiintyvän) addentaalisen s-äänneen yhtenä sellaisena äännepiirteinä, johon näyttelijäopiskelijoiden puheessa kiinnitetään huomiota.

Opiskelijat lähestyvät teksteissään kieltä ja siihen liittyvää variaatiota ”piiloutumisen” (esimerkki 17) ja toisaalta myös ”paljastamisen” (esimerkki 18) näkökulmasta:

- (17) ”Välillä olen jonkun kielen tai puhettavan takana piilossa. Heti kun en puhu omaa kieltäni tai käytä puhetapaani, esimerkiksi näytellessäni, kykenen tekemään ja sanomaan enemmän asioita miettimättä.” (N3_7)

- (18) ”Kieli paljastaa minut aina tai ainakin väittää minusta jotakin. Tämä on asia, jota omassa opinnoissani sekä omassa elämässäni voin tutkia.” (N1_4)

Opiskelija N3_7 kokee siis voivansa piiloutua erilaisten puhetapojen taakse (ks. esimerkkiä 17). Kun käyttää itselle epätyypillistä puhetapaa roolissa, kykenee vapautumaan ja sanomaan tai tekemään itselle epätyypillisiä asioita. Toisaalta taas opiskelijan N1_4 tarjoama näkökulma siitä, että kieli paljastaa tai välittää aina jotakin (esimerkki 18), ei ole oikeastaan ristiriidassa opiskelijan N3_7 näkökulman kanssa: näyttelijä voi siis kielen avulla tehdä valinnan siitä, mitä haluaa kullakin hetkellä paljastaa tai piilottaa. Oman itsensä voi piilottaa jonkin roolihahmon puhettavan taakse. Kun näyttelijä avaa suunsa näyttämöllä roolihahmossa, paljastuu katsojalle jotakin roolihahmon taustasta.

Sekä ensimmäisen että kolmannen vuosikurssin opiskelijat kirjoittavat myös kielen ”tuntemisesta” ja jonkinlaisesta varmuudesta ja vapaudesta, joka esiintyessä tulee, kun tietää mitä kieltä puhuu ja miten. Opiskelija N3_5 kertoo, että ”menee lukkoon” koko muunkin ilmaisunsa kanssa, kun ei tiedä, miten puhua: valitako ”kirja- vai puhekielen”. Esimerkissä 18 opiskelija N1_10 kirjoittaa murteen luomasta ”rehellisyyden” vaikutelmasta:

- (19) ”Murteita rakastan. Mutta miksi tuntuu rehellisemmältä kun puhuu murretta, koska sehän on valhe?” (N1_10)

Päätelen, että koska N1_10 mainitsee kirjoituksessaan, ettei puhu murteita, kokee hän olevansa myös ”piilossa” murteen takana: murretta puhuvana hän vaikuttaa muista ja itsestäänkin ehkä rehelliseltä, vaikka tietää itse ”vain” performoivansa vierasta puhetapaa. Tässä yhteydessä en usko N1_10:n siis tarkoittavan, että murre ylipäättään olisi jonkinlainen valhe. Myös maallikoiden murreasenteita tutkittaessa ihmiset kuvaavat joitakin murteita tai murteenpuhujia adjektiivilla rehellinen (ks. esim. Jäätteenmäki 2020: 41). Couplandin (2003: 417) mukaan tarkastelemme elämäämme ”totuudenmukaisuuden”, ”todellisuuden”, ”johdonmukaisuuden” ja ”koherenssin” kautta, mihin myös murteiden autenttisuuden ideologia pohjaa.

Opiskelijat kirjoittavat myös murteiden ”tartumisesta” arjessa sekä siitä, miten hyvin tai huonosti he tunnistavat eri murteita toisistaan tai osaavat eritellä kunkin alueen murrepiirteitä. Vaikuttaa siltä, että erityisesti murteiden tarttumista tapahtuu tiiviin opiskelijayhteisön sisällä, eikä toisen puhutavan omaksumiseksi vaadita erityistä taitoa tai tietämystä esimerkiksi murrepiirteistä. Opiskelijat kokevat murteiden tuntemuksen ja erilaisten kielen rekisterien hallitsemisen tärkeäksi näyttelijäntyölliseksi työkaluksi. Nekin opiskelijat, jotka eivät omien sanojensa mukaan tunnista tai tunne murteita eivätkä koe olevansa murteiden puhumisessa ”hyviä”, kirjoittavat kuitenkin kiinnostuksestaan murteita kohtaan ja kokevat eri murteiden tuntemuksen työkaluna näyttelijäntyössä (ks. esimerkkejä 20–22).

(20) ”Tällä hetkellä suomen kieli kiinnostaa kulttuurisena ja sosiaalisena ilmiönä, sekä oman näyttelijäntyönsä kannalta hallittavana ja ymmärrettävänä taitona. Olen entistä kiinnostuneempi eri alueiden eroista puhunnassa, kulttuurissa ja tavoissa.” (N3_12)

(21) ”Tällä kurssilla haluaisin ymmärtää suomen murrealueita paremmin, ymmärtää niiden taustoja (miksi jossain puhutaan erilalla kuin toisaalla) ja ehkä oppia niiden perus piirteet. Suomalaisessa teatterissa törmää paljon murteisiin, mutta haluaisin ymmärtää minkäläisten asioiden kanssa silloin ollaan tekemisissä. Jos joudun esittämään savolaista, mitä asioita minun tulisi ottaa silloin huomioon. Tämä on asiana minulle hyvin vieras, joten olen avoin oppimaan paljon.” (N3_5)

(22) ”Puhun sillä murteella, joka elämäni kulloinkin ympäröi, vaikkean tiedä sen perusteista mitään. Se on mielestäni äidinkielen lahja. Näyttelijänä se täytyy kuitenkin tuntea niin hyvin, että siihen on pystyttävä suhtautumaan myös työkaluna, ei minään pyhänä.” (N1_10)

Opiskelijat siis kokevat, että heidän näyttelijöinä tulisi ymmärtää ja hallita suomen kieltä ja sen murteita. Murteiden autenttisuuden ideologia häilyy tässäkin taustalla, sillä opiskelija N3_5 viittaa itselleen vieraan murrealueen haltuun ottamiseen, eli murteen ”oikeaoppiseen” käyttöön. Esimerkissä 22 opiskelijan viittaus ympäröiviin murteisiin ja niillä puhumiseen voidaan liittää osaksi murteiden omaksumista ja yleistä kielikykyä, eli tapaa hahmottaa kieltä ja tuntea se niin hyvin, että sitä voi myös soveltaa työkalun lailla käyttöönsä tulevassa ammatissa.

Kuten edellä on ilmennyt, näyttelijäopiskelijoiden teksteissä kielet, murteet ja niiden vaihtelu näyttävät paitsi opiskelijoita yleisesti kiinnostavina ilmiöinä, ammatillisesta näkökulmasta myös

materiaalina, jonka avulla he rakentavat erilaisia hahmoja ja todellisuuksia. Moni opiskelija ottaa esille tekstissään mahdollisuutensa vaikuttaa omalla työllään jo syntyneisiin kieleen liittyviin ja kielen rakentamiin stereotypioihin: se, millaista kieltä näyttelijän luoma roolihenkilö käyttää, on kannanotto, sillä se saattaa joko vahvistaa tai rikkoa jotakin kielenpuhujajoukosta vallalla olevaa stereotypiaa. Tämä ajattelu sisältää ymmärryksen kielen ja siihen liittyvien valintojen ideologisuudesta.

- (23) ”Myös vastuukysymykset ovat kiinnostavia. Minkälainen asema ja vastuu minulla on, kun otan haltuun ja opettelen esim. vierasta murretta ja representoin kyseisen kielialueen edustajaa. Eri alueen ihmisiin liittyy stereotypioita ja kärjistyksiä, joista osat ovat sidoksissa siihen kontrastiin, mitä vasten niitä esitetään. Haluan työssäni välttää niihin sortumista (elleivät ne ole tarkoituksellisia ja perusteltuja ko. Produktiossa/työssä) ja kunnioittaa kieltä sekä sen juuria.” (N3_12)
- (24) ”Näyttelijänä pyrkimyksenäni on luoda kuvia ja illuusioita maailmasta. Kielen merkitys korostuu teatterin illuusiassa, kun katsoja tekee päätelmiä roolihenkilöistä. Miten kukin roolihenkilö käyttää kieltä? Onko minulla kokemuksia tällaisista ihmisistä? Missä valossa esitys näyttää tämän kieliryhmän edustajat? Murteet, tavat puhua, sekä kielet luokittelevat ihmisiä kategorioihin, joista katsojalla on jo jonkinlainen ennako-oletamus tai arkkistereotypia.” (N1_5)
- (25) ”Näyttelijänä käytän kieltä tietoisesti. Tarkoitan sitä, että teen valintoja siitä miten päätän käyttää omaa kieltäni esimerkiksi jonkin tietyn roolihahmon tai teoksen hyväksi.” (N1_7)

Coupland (2009: 285) on esittänyt, että erityisesti julkisesti performoiduilla murteilla on taipumus indikoida puhujan sosiaalista asemaa ja jopa stigmatisoida murteidenpuhujia. Opiskelijat tuntuvat ymmärtävän, että asenteet murteita kohtaan ovatkin useimmiten luonnehdintoja ja stereotypioita murteenpuhujista. Selvästi murteisiin liittyvät stereotypiat ja jopa stigmat ovat puhuttaneet koulutusohjelman sisällä tai alalla ylipäättään, sillä sekä ensimmäisen että kolmannen vuosikurssin näyttelijä-opiskelijoiden vastauksissa esiintyy huolta siitä, että tulisi työssä esittäneeksi jonkun murteenpuhujan tahtomattaan huonossa valossa. On kiinnostavaa huomata, kuinka kyllästyneitä erityisesti vahvasta murretaustasta tulevat opiskelijat ovat murteiden funktioon työssään lähes ainoastaan huumorin rakentajana. Vaattovaara (2009: 119) toteaa, että kun yksilö pitää omaa puhutapaa huvittavana, voidaan tulkita, että hänen suhteensa omaan murteeseensa rakentuu murteen ulkoisen imagon kautta. Toisaalta taas Vaattovaaran tutkimuksesta käy ilmi, että myös vahvasti omaan murrealueeseensa samastuvat pystyvät nauramaan muiden mukana omalle murteelleen. Tätä vasten onkin ymmärrettävissä, miten opiskelijat näkevät murteiden käytöllä työssään myös muunlaisia mahdollisuuksia kuin yleisön hauskuuttamisen.

- (26) ”Koen, että on minun vastuullani jatkaa [kotiseutuni] murretta kielen perintönä. Koen, että minun tulisi käyttää sitä esityksissä ja tuoda sitä alkuperäiselle murrealueelle, ikäänkuin ideana tehdä esityksiä kansankielellä.” (N1_5)

Opiskelija N1_5 kirjoittaa omasta vastuustaan jatkaa ”kansankielisyyden” perinnettä. Tällaisen äidinkielen ja kansankielen vaalimisen voi nähdä myös heijastelevan murteen autenttisuuden ideologiaa.

Näyttelijäntyön yliopistonlehtori Syrjän mukaan näyttämön kieli on tyypillisesti omanlaistaan selkeää kieltä, mutta opiskelijoita kannustetaan myös niin kutsutun rikkinäisen ja myös puhekielisen kielen tutkimiseen. Näyttelijäntyönkoulutuksen kieli-ideologiat voisivat olla kiinnostava tutkimuskohde itsessään, mutta Syrjän kanssa keskusteluuni nojaten voidaan todeta, että näyttämökieltä, kuten kaikkea julkisen tarkastelun alla olevaa kieltä, on mahdollisesti ohjannut monissa tapauksissa kielen yhteinen ymmärrettävyys ja jaettavuus. Luonnollisesti näyttämökieleen ovat vaikuttaneet myös muut kaunokirjallisuudessa ja kulttuurissa ylipäättään vallalla olevat asenteet ja ideologiat siitä, millaista kielen kuuluu olla. Osa opiskelijoista kirjoittaa tiedostaneensa opintojen myötä muunkinlaisten puhetaiposten hyödyntämisen olevan mahdollista myös näyttämöllä:

- (27) ”Ts. kuvittelen siviilissä puhutun puheen näyttämön tai elokuvan kontekstiin, ja koen siinä jonkin ristiriidan, joka kiehtoo valtavasti. Ehkä kyse on siitä, että tietyssä realistisessa tyyli-lajissa on elokuvassa ja näyttämöllä totuttu kuulemaan hyvin keskenään samanlaista puhetta. Sellaista puhetta, johon eivät sovi erityisen kirjakieliset tai kohottuneet ilmaisut tai toisaalta kovin mutistu, änkytetty tai sekavasti sinkoileva puhe.” (N3_9)
- (28) ”Niin oon jo tosi nuoresta asti oppinut ehkä tietynlaisen näyttämökielen, mistä nyt myös opettelen eroon tai ainakin laajennan sitä mun kuvaa siitä.” (N1_12)
- (29) ”Suomen kieli on omalla tavallaan niin korea ja kirjallinen, että sitä on luontevaa puhua vähän väärin. Silloin tuntuu pehmeämmältä ihmisenä. Mutta sitten kun sen koreuden myös osaa, niin se on kuin viulu, ja sitä voi soittaa, ja ilmaista niin asioita, jotka muutoin jäisivät mongerruksen taipeeseen.” (N1_10)

Vaikka opiskelijat tuntuvat suhtautuvan kieleen uteliaasti ja tarkastelevat sitä painokkaammin deskriptiivisenä ilmiönä kuin normatiivisena, saattaa esimerkissä 29 nähdä kuitenkin taustalla ajatuksen siitä, että on olemassa ”väärin” puhuttua kieltä, tai että ”kirjallinen” kieli olisi jotenkin oikeampaa kuin tavallisesti puheessa kuulemamme kieli. Opiskelija N1_10 ei vaikuta tuomitsevan tuota ”väärin” puhumista, pikemminkin päinvastoin. Ymmärtääkseni opiskelija tarkoittaa, että suomen kieltä on luonnollista puhua eri tavalla kuin miten sillä on tapana kirjoittaa. Se on kuitenkin ”koreine” piirteineen myös ”oikein” käytettynä todella ilmaisuvoimainen. Jossakin määrin siis opiskelijan ajattelun taustalla piilevät siis kirjoitetun kielen vinouman ja oikeakielisyyden ideologiat.

4.2.2 Ruumiillisuus

Vaattovaaran ja Syrjän (2020) tutkimuskontekstissa, jossa näyttelijäntaiteen opiskelijoiden ohella mukana oli myös kieltä pääaineenaan opiskelevia, *ruumiillistaminen* ja *ruumiillistuminen* nousivat yhdeksi merkittäväksi kielitietoisuuden ulottuvuudeksi. Näyttelijäopiskelijoiden kirjoituksissa esiintyy ruumiillisuuden sijasta tai rinnalla *kehollisuuden* käsite, joten käytän näitä molempia käsitteitä rinnakkain.

Syrjä (2007: 47) kirjoittaa valjastaneensa käyttöönsä ruumis-sanan käytön, sillä sen äänneasu resonoi puheessa ja tuntuu fyysisempänä kuin keho-sana. Niin kutsuttujen maallikoiden parissa aiemmin tehdyissä kansainlingvivistisissä tutkimuksissa ei ole tietävästi tullut esiin, että murteiden hahmottamiseen liittyisi erityinen ruumiillisuus tai kehollisuus. Vaattovaaran ja Syrjän tutkimuksesta (2020) ilmeneekin, että kielenopiskelijoille tämän ulottuvuuden läsnäolo monitieteisessä ympäristössä nousi uutena oivalluksena esiin. Jo puhuminen itsessään on kielen ruumiillistamista: kieli tulee ulos puheena eli äänenä, eleinä tai viittomina, jolloin se muuttuu jo itsessään ruumiilliseksi ilman sen kummempaa prosessia. Tästä huolimatta maallikoiden ei ole kansainlingvivistisissä kielitietoisuustutkimuksissa todettu havainnoivan kieltä juurikaan ruumiillistumisen kautta tai ruumiillistuvana toimintona. Sen sijaan näyttelijäopiskelijoille ruumiillisuus vaikuttaa olevan keskeinen käsite ja työkalu kielen ja tekstin käsittelyssä. Teksti suodattuu näyttelijän kehon läpi puheeksi, ääneksi, liikkeeksi ja toiminnaksi. (Vaattovaara & Syrjä 2020: 61.) Näyttelijän ruumis on kokonaisvaltaisesti käytössä näyttelijän työskentelyssä, joten näyttelijäopiskelijat ovat opinnoissaan tietoisia siitä, miltä (puhuttu) kieli tuntuu ja millaisina tuntemuksina tai muotoina se ilmenee kehossa.

(30) ”Kieli pitää mun ruumiin elossa.” (N1_4)

(31) ”Olen opiskelujeni aikana tajunnut, että voin käyttää kieltä monimuotoisemmin apunani erilaisissa näyttelijäntyöhön liittyvissä tehtävissä. Kieli ei ole vain joku, mikä opetellaan ja pitää saada ulos mahdollisimman selkeästi ja tietyllä tavalla. Jollain kurssilla, tai varmaan useammallakin, tunnustelimme sitä miltä jotkut sanat tuntuvat suussa. En tiedä olenko käyttänyt tätä kuitenkaan itse työkaluna missään, mutta ainakin siihen on mahdollisuus, jos ei muuten saa irti mitään lukemistaan sanoista.” (N3_10)

Sana *tunne* tai se *miltä kieli tuntuu* toistuvat opiskelijoiden kirjoituksissa. Kuten Vaattovaara ja Syrjä huomauttavat (2020: 59) Prestonin (1996, 2001) määritelmä kielitietoisuudesta ei sisällä ruumiintuntemusten tai aistien näkökulmaa, mutta näyttelijäntyön näkökulmasta ruumiillisuus kaikkine aisteineen on oleellinen osa näyttelijäopiskelijoiden kielitietoisuutta. Syrjä ja Vaattovaara (2020: 62) mainitsevat opiskelijoiden tutustuneen puheen variaatioon keskittyvän kurssin aikana murteisiin tutkimalla sitäkin, millaisia ruumiillisuuksia imitoitavien puhunnat ehdottavat ja mitä

näyttelijäopiskelijan on kehollaan tehtävä saavuttaakseen tietynlaisen puhujan rytmin, intonaation ja muut puhetapaa karakterisoivat piirteet.

(32) ”Minulle kieli ei ole pelkästään verbaalia, vaan se voi olla myös vaikka jonkun ihmisen tapa olla tilassa tai jokin fyysinen ominaisuus.” (N3_7)

Opiskelijan N3_7:n maininta kirjoituksessaan ”tavasta olla tilassa” on hyvin ruumiillisesti käsitetty ajatus kielestä. Siinä nousee esiin ajatus ihmiskehon mahdollisuuksista olla vuorovaikutuksessa tilan ja muiden ympäröivien ihmisten kanssa ja ilmaista samalla jotakin. Tämän voisi käsittää ei-kielelliseksi vuorovaikutukseksi, mutta opiskelija nostaa sen esille nimenomaan osana kielen ei-verbaalia ominaisuutta. Tapa olla tilassa kuulostaa alkuun passiiviselta, mutta toisaalta näyttelijä tekee erikseen joka kerta valinnan sen eteen, miten on tilassa, ja ilmaisee sitä kautta tarkoituksellisesti aina jotakin. Opiskelija N3_7 mainitsee kirjoituksessaan myös elekielen yhtenä kielen osa-alueena, joka liittyy oleellisesti esimerkiksi tarinankerronnan elävöittämiseen. Erotuksena ”tapaan olla tilassa” elekielen voi ajatella niin sanotusti aktiivisempänä kielenkäyttönä.

Useat näyttelijäopiskelijat kirjoittavat siitä, miten eri kielet ja murteet tuntuvat erilaisilta suussa ja muissa kehonosissa. Opiskelija N3_6 kirjoittaa haluavansa tutustua ”eri murteiden suutuntumaan”. Sen tarkastelu, miten erilaiset äänteet ääntyvät eri osissa suuta on siis opiskelijoille tuttu lähestymistapa murteisiin ja vieraisiin kieliin. Se onkin hyvin konkreettinen ja kehollinen näkökulma kieleen ja puheeseen. Näyttelijäopiskelijoiden suhdetta vieraisiin kieliin työ- ja opiskelukontekstissa käsittelen vielä lisää luvussa 4.2.4, mutta tässä keskityn vielä siihen, mitä opiskelijat kirjoittavat kielen tai kielten aiheuttamista kehotuntemuksista ja siitä, miten kieltä voi hyödyntää osana ruumiillista ilmaisua.

(33) ”Nätyllä olin pysähtynyt ajattelemaan esimerkiksi sitä miltä suomen kielen puhuminen tuntuu suussa. Esimerkiksi sitä miten eri kohdassa suomen kieli muodostuu ja liikkuu, kuin vaikkapa ranska. Haluaisin tietää miltä suomen kieli kuulostaa ihmiselle, joka ei osaa sitä. Olen kysynyt sitä ulkomaisilta ystäviltä ja usein vastaus on ollut matkiminen, jossa on todella konsonanttista ja tökkivää ääntelyä. Yhdyn heidän mielikuvaansa, kun kokeilen sanoja suussani. Suussa tuntuu tilavalta, avonaiselta, vähän rytmikkäältäkin. K-kirjaimet pysäyttävät, mutta samalla ovat kuin isku pieneen rumpuun. Suomi kuulostaa kuulemma myös selkeältä ja suoralta.” (N3_10)

(34) ”Minusta on mielenkiintoista, miten suun eri lihakset toimivat jonkun esimerkiksi puhuessa venäjää tai Rauman murretta.” (N3_7)

Kuten esimerkeistä 33 ja 34 on nähtävissä, opiskelijat analysoivat melko tarkkaankin kehollisia tuntemuksia kieltä puhuessaan. Syrjä (2007) ja Hulkko (2013) ovat omissa väitöskirjoissaan viitanneet myös puheen ja kielen musiikillisiin ja materiaalisiin ominaisuuksiin, jotka liittyvät oleellisena osana

puheen ja äänen ruumiillistumiseen. Osa opiskelijoista kirjoittaakin kielen soinnillisista ominaisuuksista, joihin on kiinnittänyt opinnoissaan huomiota. Opiskelijan N3_5 mukaan kielen semanttisten ominaisuuksien sijasta tärkeäksi on noussut se, miltä kieli kuulostaa tai tuntuu.

(35) ”Vasta viime vuosina olen myös alkanut kiinnittää huomiota kielen soinnillisiin ominaisuuksiin. Miltä se tuntuu tai kuulostaa, ilman että pohtisin sen merkityksellistä tasoa.” (N3_5)

Kielen soinnillisista ominaisuuksista kirjoittaa myös opiskelija N3_9, jonka mukaan hänen mieltymyksensä laulamiseen saattaa olla yksi syy siihen, miksi nimenomaan ääni ja melodia kiinnostavat häntä myös puheessa. Soinnillisuus on ikään kuin ”vienyt” mukanaan aiemmin, kun taas sanojen merkityksen pohtiminen on tullut ajankohtaiseksi opintojen myötä. Opiskelijoiden N3_5 ja N3_9 lähestymistapa siis kieleen ja näyttelijän näkökulmasta erityisesti puheeseen ja ääneen ovat siis olleet erilaiset, ikään kuin ”vastakkaiset” kehityskulut: toinen on aloittanut tunnustelemalla ja antautunut soinnillisille ominaisuuksille aiemmin ja alkanut ymmärtää tai hyödyntää kielen semanttisia ominaisuuksia myöhemmin, kun taas toinen on liukunut merkityksestä kohti soinnillisuutta.

Jännitys on kehollinen tila, johon opiskelija N3_6 kokee saavansa helpotusta valitessaan murteellisen puhutavan. Puhutavan eli kielimuodon tietoinen muokkaaminen on siis suorassa yhteydessä muun kehon toimintaan:

(36) ”Uskon, että monella muullakin murteet ovat tarttuvia, mutta minulla siihen liittyy myös jokseenkin vahva kehollinen kokemus siitä. Olen huomannut myös nykyään käyttäväni murretta eräälaisena jännityksen lievittäjänä. Eli en tarvitse toista murteenpuhujaa seuraani, jotta puhuisin murteella vaan jos koen jännityksen tunteita, niin saatan puhua murteella helpottaakseni oloani tai antaakseni itsestäni rennomman kuvan.” (N3_6)

Vieraat kielet ja murteet herättävät erityisesti erilaisia tuntemuksia kehossa, sillä niitä puhuessaan näyttelijä joutuu kokeilemaan jotakin uudenlaista ”asetusta”. Ruumiillisuutta voi kuitenkin tutkia ja tarkastella myös tutuissa konteksteissa, jolloin vain näkökulma kieleen muuttuu, kun työkentelyn keskiössä on ruumis:

(37) ”Mulle on ollu hirveen mullistavaa nyt opiskellessa se, miten kielen avulla voi tehdä ihan samanlaista tutkimista kuin vaikka liikkeen kanssa. Tai että se miten mä painotan sanoja, puhun nopeasti yhden sanan ja viivyn toisessa, rullaan kieltäni hivenen eri tavalla.” (N1_12)

(38) ”Kieli, sanat ja lauseet ovat suun ja kielen pikkutarkkoja koreografioita. Etenkin sanasta sanaan ulkoa opetellut repliikit muuntuvat usein hyvinkin lihaksisiksi; monesti ajan niitä lihasmuistiini, minkä jälkeen pystyn käyttämään niitä materiaalina näytellessäni paljon monipuolisemmin. Yksinkertaiset, arkiset repliikit voi heittää lonkalta.” (N3_8)

Havainto lihasmuistiin ajamisesta (esimerkissä 38) on kiinnostava. Lihasmuistia voivat hyödyntää esimerkiksi ammattiurheilijat, muusikot tai muut omaa kehoaan työkaluna käyttävät, mutta kehon ja

nimenomaan puheen yhdistyminen ja repliikkien opettelu, ”ajaminen” lihasmuistiin, on näyttelijäntyössä oleellinen työkalu. Neurolingvistiksi psykologiassa (NLP) mieleen painaminen, mielessä säilyttäminen ja mieleen palauttaminen tapahtuvat ihmisen eri aistien yhteistyössä: aistit toimivat pohjana järjestelmille, joita kutsutaan miellejärjestelmiksi. Lihasmuistiin jonkin opittavan asian ajaminen liittyy kaikista läheisimmin kineettiseen miellejohdotukseen, joka sisältää sekä kehon sisä- että ulkopuolelta tulevat tuntemukset. Kinesteettistä miellejärjestelmää hyödyntämään oppinut henkilö oppii helposti tekemällä ja liikkeessään, ja hänen tunnetilansa ilmenee liikkeissä. (Leitola 2001: 30, 34.) Näyttelijöiden muististrategioita tutkineet Noice & Noice (2001) kirjoittavat, että vuorosanat on helpompi muistaa, kun ne lausutaan samaan aikaan, kun tehdään jotakin fyysistä toimintaa.

Aineistostani ilmenee, että osa opiskelijoista käsittelee suhdettaan kieleen teknisesti, puheteknisten havaintojen kautta. Tämä selittyy sillä, että näyttelijäntyössä pyritään kestäväan puheeseen, ja siihen että ääni jaksaa vuosia kestäväan puhetyön. Näyttelijän puheen pitäisi olla kuuluvaa ja selkeää, ainakin jossakin määrin. Ainakin äänenkäytön pitäisi olla kestävä, jolloin näyttelijällä on mahdollisuus valita erilaisia puheen variantteja ja muokata myös äänenvoimakkuuttaan ja -korkeuttaan tilannekohtaisesti. Puheeseen ja erilaisten äännepiirteiden tarkasteluun, teknisiin seikkoihin keskittyminen, voi myös auttaa löytämään tekstistä uusia merkityksiä ja lähestymään tekstiä uudesta näkökulmasta.

(39) ”Näyttelijäntyössä juuri nyt suhteeni kieleen on hyvin tekninen, tunnustelen suussani sanojen konsonantteja ja harjoittelen sitä, että puheeni kuuluu näyttämöllä, mutta ei kuluta ääntäni liiaksi.” (N3_4)

(40) ”Harjoittelen siis nyt puhettunneilla ilmaisua pehmeämmillä alukkeilla ettei äänihuulet ”paukahtele” niin kovaa. Tämä puheilmaisullinen taso kielen kanssa työskennellessä voi olla myös avain omaan kokemukseeni kielestä. Se miten puhun ja ilmaisen voi siis varmasti vaikuttaa siihen, näenkö suomenkielen tönkkönä vai rikkaana ja kauniina kielenä.” (N1_8)

Opiskelijat kaiketi puhuvat ruumiista ja kielestä samassa yhteydessä siksi, että opinnoissa ja näyttelijän ammatissa huomio on näyttelijän kehossa, eli tärkeimmässä työkalussa. Näytin lukuvuoden 2019–2020 opetussuunnitelman mukaan esimerkiksi kandidaattiopintojen *Esiintyvän ruumiin harjoittaminen* -kokonaisuuden osaamistavoitteisiin kuuluu muun muassa ”tuntea ruumiinsa haasteet ja mahdollisuudet liikkeessä, puheessa ja äänentuotossa” sekä osata ”sanallistaa ruumiillisia havaintojaan ja keskustella niistä”. (Tampereen yliopisto: Teatterityön tutkinto-ohjelman opetussuunnitelma 2020–2021.) Opiskelija N3_7 tiivistää ajatuksen kielen ja ruumiin luomasta yhteydestä sekä siitä, miten rooli on kokonainen, kun sekä kielen että muun kehon toiminta on mietitty tarkkaan:

(41) ”Tehdessäni roolia, pidän huolen, että se on kokonainen kielestä kantapäähän.” (N3_7)

4.2.3 Kieli materiaalina: leikkittely ja vuorovaikutuksellisuus

Heteroglossinen kieli-ideologia pohjautuu ajatukseen siitä, että kieli elää jatkuvan muutoksen alla, ja kielellä on myös lupa leikkiä ja muovailta sitä kontekstista riippuen (Mäntynen, Halonen, Pietikäinen, Solin 2012: 329). Osa näyttelijäopiskelijoista käsitteleeekin reflektioteksteissään kieltä leikin näkökulmasta. Näyttämö on ikään kuin paikka kokeilla sitä, miten kieli alkaa elää omaa elämäänsä: toisaalta kielellä voi tehdä hyvin konkreettisia kokeiluja ja tuoda muutosta esimerkiksi teoksen rytmiin, toisaalta taas kielelle voi antaa vähemmän painoarvoa ja antaa muiden elementtien viedä mennessään. Sekä ensimmäisen että kolmannen vuosikurssin opiskelijat kirjoittavat kielestä sen muovautuvan luonteen näkökulmasta. Lisäksi opiskelijat kuvaavat kieltä jonakin sellaisena, jonka ei pidäkään säilyä pyhänä ja koskemattomana.

(42) ”Näytyllä olen oppinut levittämään sanojen merkityksiä, jakamaan osasiksi kirjaimia, purkamaan ja kokoamaan uudelleen antaen niille uusia tapoja näyttäytyä. Teksti on minulle nykyään lihallisempaa, ja kokonaisvaltaisempaa materiaalia kuin aiemmin, myös vähemmän pyhää juuri siinä mielessä, että sen uudelleen järjesteleminen tuottaa mielihyvää ja pientä kapinahenkeä.” (N3_4)

(43) ”Suomen kielessä, näyttelijänä, koen ihanaksi sen muovaantuvuuden. Se soljuu mielessä ja tuntuu, että kielessä voi tapahtua niin paljon lauseen kanssa. Omimmillani puhuessani olen silloin, kun saan keksiä sanani itse, hörähtelen ja liu’un ajatuksesta kolmanteen ja kieli tuntuu omalta. Keksin sanpoja.” (N1_10)

Opiskelijat siis näkevät kielen tai tekstimassan materiaalina tai työkaluna, joka muovautuu siinä missä mikä tahansa muukin näyttelijäntöyden osa-alue, näyttelijälle kulloinkin tilanteeseen sopivaksi. Opiskelijat eivät näe tekstiä rajoitteena, vaan mahdollisuutena, jonka kanssa voi tehdä erilaisia kokeiluja. Lisäksi kokemukset ”kapinasta” tai ”anarkiasta” toistuvat pariin otteeseen eri opiskelijoiden kirjoituksissa. Kuten esimerkeistä 42 ja 43 käy ilmi, kapina ja anarkia yhdistyvät jonkinlaiseen kokemukseen siitä, että itse voi muokata vallitsevia kieleen liittyviä rakenteita tai normeja. Toisaalta kun N3_4 kuvaa yllä kokemuksiaan ”mielihyvystä ja kapinahengestä” leikitellessään kielellä, kokee toinen kolmannen vuosikurssin opiskelija taas kadottaneensa osan kielellisestä anarkismistaan näyttelijänopin-tojen alettua:

(44) ”Se [aiempi kielellä leikkittely] on vaikuttanut siihen, miten olen ääntänyt suomen kieltä, ja vuosien varrella, kun näyttelijäntöystä on tullut koko ajan relevantimpi ura, olen saanut ympäriltäni palautetta suomen kielen huonosta ääntämisestä. Samoin näytyn akateemisesti puoli on vaikuttanut kieleeni, ja huomaan, että olen karsinut paljon vanhaa tapaa kirjoittaa ja puhua. Ja ompa todella ikävä. Tuntuu, että se tarve väänellä sanoja, tuottaa uusia sanoja, leikkiä kielellä, on hävinnyt pois kielestäni. Sen huomaa myös siitä, miten eri tavalla kirjoitan lyriikkaa näinä päivinä, verrattuna aikaisempaan. Saattaa olla että ruusuistan tätä, onhan kuitenkin tekstintuottaminen ollut ihan eri levelillä aikasemmin, mut tuntuu että osa anarkismista kieltä kohtaan on kadonnut.” (N3_3)

Opiskelija N3_4 kirjoittaa ”mielikuvittelusta”, joka sekin jo itsessään sisältää eräänlaisen sanaleikin. Hänen tekstissään esiintyy myös kiinnostava näkökulma ilmeisesti kielessä esiintyvien sanojen tai ”asioiden” kanssa näyttelemisestä tai niitä vastaan esiintymisestä:

- (45) ”Kiinnostukseni runouteen on vaikuttanut myös siihen, kuinka mielikuvittelen asioita näyttämöllä, ja miten monella eri tapaa asioita voi sanoa, esiintyä niiden kanssa, niitä vastaan, niiden merkityksiä vaihdellen ja niitä rytmittäen.” (N3_4)

Ajatus kieltä tai jonkinlaista valmista tekstiä vastaan näyttelemisestä on mielenkiintoinen laajennus näyttelijän kielelliseen ajatteluun, sillä tällaista vastakarvaan tulkitsemista tai kielestä ristiriitaisuuksien etsimistä ei tiettävästi esiinny monen muun ammattikunnan sisällä. Tutkijana ja kielen asiantuntijana ainakin itse jäin tässä kohden aineistoa analysoidessani miettimään, millaisia muita sellaisia tilanteita voisi olla, joissa tekstiä vastaan täytyisi tai olisi edes suotavaa esiintyä tai puhua. Toisaalta taas kieli on tuntunut samaisesta opiskelijasta toisinaan myös rajoitukselta tai koko näyttämöllistä työskentelyä hallitsevalta elementiltä:

- (46) ”Näyttämöllä olen jäänyt kuitenkin joskus sanojen vangiksi, antanut niiden kuljettaa minua, ja muut materiaalit ovat jääneet taustalle – ääni, ruumis, niiden yllättävät yhdistelmät, eleet ja painotukset.” (N3_4)

Eräänlaisena ratkaisuna kielen ”vangiksi” jäämiseen esiintyy vaihtoehtoinen näkemys riisutusta tekstistä tai mahdollisimman pienestä määrästä tekstimateriaalia:

- (47) ”Olen myös oppinut, että joskus vähempi määrä tekstiä voi olla enemmän ja avata tilaa ilmaisulle. Kun sanoo vain oleellisen ja jättää pois turhan tulee kielellisestä ilmaisusta vahvaa ja vakuuttavaa.” (N1_8)
- (48) ”Saatan löytää kielestäni uusia mahdollisuuksia ja tapoja käyttää sitä. Ja nimenomaan sellaisia tapoja jotka ovat MINULLE uusia. Runojen tutkiminen on avannut minulle kielen ja puheen mahdollisuuksia ilmaisuna, kun siitä on riisuttu kaikki turha pois.” (N1_7)

Tekstin karsiminen ja muihin ilmaisiin keinoihin keskittyminen voi olla opiskelija N1_8:n mielestä hyväksi kielen ”vakuuttavuudelle”. Myös opiskelija N1_7 kokee, että runoudessa on jäljellä olennaisin osa kielestä tai merkityksestä. Näissäkin huomioissa oleelliseksi nousee ajatus siitä, että teksti ja kieli ovat muokattavissa olevaa materiaalia, jota voi karsia, venyttää, lisätä, taivuttaa ja pätkiä.

Opiskelija N1_11 sanoittaa heteroglossian ideologian mukaisesti ajatuksen kielen kontekstisidonnaisuudesta:

- (49) ”Vähän sama tapahtuu, jos juuri ennen lavalle menoa kulisseissa yrittää muistella oikeita repliikkejä: ei niitä silloin muista. Sanottavat asiat liittyvät niin lavalla kuin elämässäkin siihen oikeaan

kontekstiin ja miljööseen, jolloin oikeiden asioiden tulisi päästä suusta. Ja jotenkin siihen kaikkeen liittyy se sellainen itsevarmuus, että ”kaikki mitä minä päästän suustani on ihan oikein, ymmärrettävää ja tosi hyvää!” (N1_11)

Bahtin (1981: 21) on käsitellyt heteroglossiaa ja kontekstia, ja hänen mukaansa kunkin lausuman konteksti voi ”taittaa, lisätä lausumaan jotakin tai jopa vähentää siitä jotakin”. Itsenäisenä, kontekstistaan erotettuna lausuma saa siis aivan toisenlaisia merkityksiä. Näyttelijäopiskelijan kokemus siitä, että vuorosanat muistuvat mieleen tilanteen ja ajoituksen ollessa oikea, on siis hyvinkin kontekstin merkityksen ytimessä. Esiintymisen konteksti lisää näyttelijäntyössä lausumiin oman elementtinsä ja mahdollistaa myös ymmärretyksi tuleminen ja kokemuksen itsevarmuudesta.

4.2.4 Vieraalla kielellä näyttelemisen ja äidinkielen merkitys työssä

Suomen kielen merkitys korostuu monen opiskelijan reflektiotekstissä. Voin päätellä suomen kielen olevan kaikkien näyttelijäopiskelijoiden äidinkieli, sillä ainakaan yksikään näyttelijäopiskelijoista ei mainitse kirjoituksessaan puhuvansa äidinkielenään jotakin muuta kieltä kuin suomea. Vieraiden kielten opiskelu tai muu vaikutus omassa elämässä nousevat kuitenkin jossain määrin esiin kirjoituksista. Osa opiskelijoista tarkastelee vieraita kieliä näyttelijäntyön näkökulmasta, ja ensisijaisesti ajatuksia vieraalla kielellä näyttelemisestä kuvataan suhteessa suomen kielellä näyttelemiseen. Opiskelijat kuvaavat sitä, millainen suhde heillä on vieraisiin kieliin sekä sitä, olisiko vieraalla kielellä mahdollista näytellä työkseen.

Nätyt opintoihin on vuodesta 1995 kuulunut vieraalla kielellä näyttelemisen jakso, jonka aikana opiskelijat valmistavat esityksen vieraalla kielellä. Vieraalla kielellä näytellessä kielen symbolisuus ja kommunikatiivinen merkitys väistyvät taka-alalle äänen aistivoimaisuuden ja ”kolmannen merkityksen” työntyessä esiin. (Syrjä 2007: 180.) Osa opiskelijoista kuvaa jo kartuttamiaan kokemuksia vieraan kielen käyttämisestä näyttelijänä:

(50) ”Mä oon jonkin verran käyttänyt englannin kieltä tässä uudessa taiteilija-identiteetissäni, kun ollaan tehty koulureissuja ulkomaille. Englannin kieli tuntuu mun mielestä kivalta ammattikieleltä. Kun olen kansainvälisessä ryhmässä ja jaan ajatuksiani englanniksi, mun ammatti-identiteetti tuntuu laajenevan.” (N3_12)

(51) ”Olen näytellyt englanniksi, ruotsiksi, venäjäksi ja tietysti suomeksi. Viimeisin on äidinkieleni ja siten myös näytellessä tuntuu rakkaimmalta kieleltä.” (N3_2)

Siinä missä opiskelija N3_12 pitää englannin kieltä ”kivana ammattikielenä” ja kokee ammatti-identiteettinsä laajenevan vierailta kielillä, kuvaa N3_2 suomea eli äidinkieltään kaikista

rakkaimmaksi kieleksi. Opiskelija N3_2 jatkaa myös kertomalla, että vieraalla kielellä näyttteleminen tuottaa hänelle kokemuksen etäännyttämisestä:

(52) ”Jotkut sukulaiset ovat joskus kysyneet, voisinko tehdä työtäni joskus ulkomailla vaikkapa englantia puhuen. En näe sitä mitenkään mahdottomana *kokeiluna*, mutta oma äidinkieleni on kuitenkin suorin ja syvin yhteys ruumiiseeni, ja toisten kielten puhuminen näyttämöllä taas on tietyllä tapaa *etäännyttävää*.” (N3_2)

Opiskelija N3_2:n kirjoituksessa etäännyttäminen vaikuttaa tarkoittavan hänen tapauksessaan sitä, että vieraalla kielellä näytellessään hän ei tunne samanlaista yhteyttä roolihenkilöön ja ruumiiseensa kuin omalla äidinkielellä näytellessään. Kansankielessäkin voidaan puhua niin kutsutusta tunnekielistä, eli siitä kielestä, johon olemme sosiaalistuneet ja jolla olemme oppineet ilmaisemaan tunteitamme ensisijaisesti. Dufva ja Isoherranen (1997: 167) esittävät, että ihmisellä voi olla useitakin vahvoja ajattelukieliä. Äidinkieli eli ensimmäinen kieli nähdään usein emotionaalisen ajattelun kielenä, mutta sen lisäksi esimerkiksi koulutuksen kieli voi olla hyvin vahva ajattelun kieli. Opiskelijan kuvaama ruumiillisen yhteyden saavuttaminen oman äidinkielen avulla vahvistaa myös aiemmin käsittelemääni näkökulmaa näyttelijäopiskelijoiden ajatuksista kielen ruumiillisuudesta.

Moni näyttelijäopiskelija kuvaa suomen kielen merkityksen kasvua omassa ajattelussa ja työssä, mutta myös vieraiden kielten merkitys ja ammatillinen haltuunotto ovat vahvistuneet ainakin joidenkin opiskelijoiden ajatuksissa:

(53) ”Suomen kielestä pidin paljon, mutta sekä englantia että ruotsia tuottivat minulle peruskouluaikoina paljon päänsärkyä. Tilanne on nyt hyvin erilainen, kun kieltä on joutunut käyttämään rohkeammin ja monipuolisemmin yliopistoympäristössä.” (N3_12)

Ensimmäisen vuosikurssin opiskelija N1_8 taas kirjoittaa (ks. esimerkkiä 54), että jos ei usko kieleen, ei saa sitä toimimaan. Hän antaa esimerkin siitä, miten omalla äidinkielellä repliikki tai vaikkapa lyriikka kuulostaa erilaiselta ja ”tönköltä”:

(54) ”Koen että englanniksi ilmaisu on rikkaampaa ja kauniimman kuuloista. Suomen kieli tuntuu ilmaisukeinona etenkin taiteessa enemmän tai vähemmän tönköltä.” (N1_8)

Myös kaksi muuta opiskelijaa käsittelee suomen kielen ”rumuutta” ja ”tökeryyttä”, tosin heidän näkökulmansa on vastakkainen N1_8:n näkökulman kanssa. Opiskelija N3_5 kertoo, että on aiemmin pitänyt suomen kieltä jopa rumana, mutta on tutustunut uusiin piirteisiin kielessä ja löytänyt kauneuden sen soinnillisista ominaisuuksista. Myös opiskelija N1_7 kirjoittaa, ettei harmikseen tunnista suomen kielen erityisyyttä kovin usein, mutta jatkaa kuitenkin:

(55) ”Juuri nyt tunnen olevani ylpeä suomen kielen puhuja. Se korostuu etenkin nyt kun olen näyttelijäntaiteenopiskelija. Se tulee olemaan ammatissani yksi merkittävimmistä työkaluistani ilmaisussa.” (N1_7)

Oma äidinkieli siis esiintyy yhtenä tärkeimpänä työkaluna omassa ammatissa, mikä on korostanut kielen merkitystä opiskelijan ajatuksissa. Opiskelija N1_7 kuvaa kirjoituksessaan vielä suomen kielen konsonanttien terävyyttä ja kielen rikkautta, joihin hän on tutustunut erityisesti runoesityksiä valmistaessaan. Toinen opiskelija, N3_10, taas kertoo ihmettelevänsä sitä, että jotkut pitävät suomen kieltä tökerön kuuloisena. Sekä N1_8 että N3_10 kirjoittavat ilmaisun hankaluudesta lauseen ”minä rakastan sinua” yhteydessä. Molempien mielestä tuon lauseen ääneen lausuminen voi tuntua monelle vaikealta. Opiskelija N3_10 pohtii sen johtuvan siitä, että isojen tunteiden ilmaiseminen vieraalla kielellä ei tunnu samalta, tai ainakaan niiden takana ei ole yhtä suurta tunnelatausta kuin omalla äidinkielellä puhuessa.

Opiskelija N1_8 kirjoittaa siis, että hänen täytyy uskoa ensin kieleen, ennen kuin ”saa sen toimimaan”. Opiskelija N1_12 taas kirjoittaa hiukan toisenlaisesta näkökulmasta miltei samasta aiheesta: kielen ”saa toimimaan” kun luottaa *itseensä*. Hänen mielestään vieraskin kieli siis luonnistuu vaikka näyttämöllä, kun itseluottamusta löytyy:

(56) ”Eri kielillä puhumisesta näyttelijäntyöllinen havaintoni: jotain vierasta kieltä ei tuskin koskaan voi täysin osata samalla tavalla, kuin miten sitä äidinkielenään puhuva osaa. Mutta yllättävän pitkälle voi kuitenkin päästä naurettavalla itseluottamuksella ja sillä, että seisoo sen takana mitä sanoo. Huomaan, selkeästi eron silloin puhuessani vierasta kieltä, kun luotan siihen, että osaan ja kun en luota. Sanat takkuua ja teen paljon taukoja, turhaudun ja puhun väärin, en edes uskalla lausua oikein, kun luottamus nimenomaan itseen ei riitä.” (N1_12)

Kaikki vieraalla kielellä näyttelämisestä jotakin kirjoittavat näyttelijäopiskelijat tuntuvat olevan sitä mieltä, ettei vieraalla kielellä saavuta samanlaista taitoa tai luontevuutta kuin omalla äidinkielellä puhuessa, mutta kukaan ei tyrmää vieraalla kielellä näyttelämistä täysin.

Opiskelija N1_7 kirjoittaa, että kielen uudistuminen ja lainasanojen lisääntyminen suomen kielessä mietityttää häntä näyttelijäntyön näkökulmasta:

(57) ”Minua myös mietityttää suomen kielen uusiutuvuus siinä mielessä, että mitä jos tulevaisuudessa ei olekaan enää niin paljon suomalaisia sanoja, vaan ulkoa lainattuja. Silloin oma tapani ajatella, käyttää ja soveltaa kieltä olisi pakotettu muuttumaan.” (N1_7)

Opiskelija N1_7 on huolissaan, sillä kokee näyttelijänä vastuuta ”omasta kielestään”, ilmeisesti siis suomen kielen aseman ainutlaatuisuuden säilymisestä. Tämän ajattelun taustalla voidaan tulkita olevan ainakin jossakin määrin kielen rappeutumisen ideologia, joka pohjaa yksikielisyyden ideologiaan. Opiskelija N1_7 muistuttaa, että hän pääsee näyttelijänä käyttämään sellaistaakin kieltä, jota kukaan ei enää käytä, ja se saattaa olla jopa ”yksi viehätys näyttelijän ammatissa”.

4.3 Kieliasiantuntijuuden hahmottuminen

Tutkimusaineistoni perusteella vaikuttaa siltä, että opiskelijat kokevat ainakin murteiden eri piirteiden tuntemuksen ja kyvyn sijoittaa murteita maantieteellisiin sijainteihin jonkinlaiseksi osaksi kieliasiantuntijuuttaan. Myös Vaattovaara ja Syrjä (2020: 72) tuovat esiin opiskelijoiden kokeman epävarmuuden ja itsekritiikin murretietämyksen suhteen. Kieliasiantuntijuus tuo näyttelijälle mukanaan myös vastuuta kielen perinteiden tuntemisesta ja säilyttämisestä. Osa opiskelijoista mainitsee teksteissään kokevansa, että näyttelijän pitäisi tuntea murteita ja kieltään syvemmin voidakseen kutsua itseään kielen asiantuntijoiksi.

(58) ”Minusta tuntuu näyttelijäopiskelijana siltä tällä hetkellä että minun pitäisi tietää enemmän ja osata kuvailla paremmin kieleni ominaisuuksia tulevassa ammatissani, jos haluaisin toimia kieleni asiantuntijana. Asiantuntijuus kielen saralla tuntuu siltä että sitä pitäisi osata kuvailla ja perustella hyvin. Toisaalta näyttelijän positioista minun ei ehkä tarvitse olla sellainen asiantuntija jota edellä kuvasin. Voin olla kieleni asiantuntija omasta näkökulmasta koskien näyttelijyyttäni ja perustellen omaa kielellistä voimaani työssäni.” (N1_7)

Opiskelija N1_7 siis kuvailee kieliasiantuntijuutta siitä näkökulmasta, mitä hän ajattelee sen kenties olevan ”yleisesti”, kenties miten lingvisti osaisi kieltä kuvailla ja perustella erilaisia kielellisiä valintoja. Näyttelijän kieliasiantuntijuus voi hänen mielestään kuitenkin olla jotakin muuta, sellaista, jollaiseksi se muotoutuu kunkin omassa työssä. Opiskelija kokee, että hän on näyttelijänä juuri *oman* kielensä asiantuntija. Hän tuskin tarkoittaa koko äidinkiелensä hallitsemista täydellisesti, vaan sitä, miten kulloinkin käyttää ja kehittää kieltä omassa elämässään, niin työssä kuin sen ulkopuolellakin. Näyttelijä tutustuu työssään kielen eri piirteisiin ja esimerkiksi erilaisiin murteisiin aina roolikohtaisesti, rakentaen kielitietoisuuttaan pala palalta aina jonkinlaisen omaksutun pohjan päälle. Opiskelija N1_7 kirjoittaa myös perustelun merkityksestä osana asiantuntijuutta. Myös opiskelija N3_3 (ks. esimerkkiä 59) kirjoittaa argumentaation taidosta osana omaa ammattitaitoa:

(59) ”Tuntuu, että haluaisin kehittyä argumentoimisessa ja laajentaa yleissivistystäni, koska se vaikuttaa niin paljon näyttelijän työlliseen materiaaliini. Kaikki kehitys auttaisi minua vastuullisempaan ja monisyisempään näyttelijäntyöhön. Joskus olen puhunut siitä ihmisten kanssa, että toinen, jonkun ihan eri alan koulutus, voisi tehdä hyvää tämän koulutuksen rinnalla. Saisi perspektiiviä eri tavalla maailmaan.” (N3_3)

Argumentointi ja yleissivistyksen laajentaminen ovat näyttelijäopiskelijan mukaan siis sekä syitä että seurauksia kielitaidon ja asiantuntijuuden vahvistumiselle. Osatessaan perustella tekemiään valintoja ja päätöksiä näyttelijäkin siis voi syventää näyttelijäntyötään. Kielellinen asiantuntijuus näyttäytyy jonakin sellaisena, jota voi jatkuvasti kartuttaa, eikä se ole sidottu kenties niinkään yhteen ammattiin, vaan saattaa tarvita tuekseen muunkinlaista koulutusta tai elämäkokemusta.

Useimmat opiskelijat eivät käsittele suoraan niinkään kieliasiantuntijuuden käsitettä, mutta nostavat esiin kielen yhtenä tärkeimpänä työkaluna näyttelijäntyössä. Se, että opiskelijat näkevät kielen ja sen erilaiset ominaisuudet tulevassa ammatissaan nimenomaan työkaluna, on jo itsessään ilmentymä siitä, että he ovat kieliasiantuntijuuden ajatuksen äärellä. Osana näyttelijän ammattia nähdään tärkeänä pystyä välittämään informaatiota, tunteita ja tarinoita:

(60) ”Olen laulaja ja näyttelijä, joten koen tärkeäksi välittää informaatiota, tunteita sekä tarinoita kielellisen ilmaisun kautta.” (N1_8)

Luvussa 4.2.1 edellä oli jo esillä kolmannen vuosikurssin opiskelijan (N3_11) suhde työ- ja siviilikieleensä ja näiden kahden vuorottelu tilanteisen vaihtelun mukaan. Myös opiskelija N3_12 kirjoittaa tekstissään tilanteisesta vaihtelusta eri kielellisten rekisterien käyttöönoton yhteydessä.

(61) ”Mä nautin puhumisesta erilaisissa tilanteissa. Mä tykkään siitä, kun puhujaidentiteetti vaihtuu, esim. ammatillisesta arkiseen.” (N3_12)

Opiskelija N3_12 mainitsee oman akateemisen koulutustaustansa yhtenä osa-alueena, joka kielellistä identiteettiä ja jopa asiantuntijuutta rakentaa. Hän kirjoittaa pitävänsä siitä, että voi ilmaista identiteettiään puheellaan. Korkeasti koulutetun asiantuntijan roolista voi kielimuotoa vaihtamalla hypätä arkiseen, kavereiden kanssa hassuttelevaan rooliin. Myös muutamaan muun opiskelijan kirjoituksissa toistuu ajatus akateemisen maailman vaikutuksista omaan kieleen. Akateemisuus on jopa ärsyttänyt tai turhauttanut osaa opiskelijoista, kun kaikkea ei olekaan ymmärtänyt heti. Akateemisen kielen sekä Näтын tiiviin opiskelijayhteisön oman kielen omaksuminen voidaan nähdä oman kieliasiantuntijuuden kasvuna ja tunnistamisena.

(62) ”Samoin näтын akateemisempi puoli on vaikuttanut kieleeni, ja huomaan, että olen karsinut paljon vanhaa tapaa kirjoittaa ja puhua.” (N3_3)

(63) ”Mulle oli tosi tärkeä kun aloitin Nätyllä niin päästä kiinni siihen kieleen, mitä opiskelussa käytetään. Oon muutenkin koko ajan mielelläni laajentamassa mun sanavarastoa, musta on ihanaa että se tietämys on laaja ja mulla on kyky valita, mikä on aina paras sana mihinkin tarkoitukseen. Ja samalla myös ymmärrän muita paremmin. Mulla oli aloitusleirillä niin pälli olo, kun meni hirveen iso osa ohi koska en ymmärtänyt kaikkia sanoja. Sit alkoi aggressiivinen googlaus. Ihan hölmöä koska mähän vasta aloitin siellä, on ihan ok etten oo termeissä heti kiinni.” (N1_12)

Akateeminen rekisteri on vaikuttanut opiskelijoiden kielenkäyttöön ja ainakin siihen, miten hyvin he ymmärtävät koulussa puhuttua kieltä. Myös muutaman muun näyttelijäopiskelijan kirjoituksissa esiintyvät lisäksi ainakin jargonin ja sivistyssanojen käsitteet. Ne liitetään jollakin tapaa tylsään tai

jopa tahallaan vaikeasti ymmärrettäväksi muotoiltuun kieleen. Toisaalta taas osaa opiskelijoista, kuten N1_12:a yllä, on harmittanut, kun ei ole heti päässyt opinnoissa käytettävään kieleen sisälle. Akateemisen kielen ulossulkevuus on pakottanut ottamaan tämän uuden rekisterin käyttöön. Ylipääntään opiskelijoiden kirjoituksissa toistuvat huomiot kielen vallasta. Kielitaito ja -kyky nähdään jonkinlaisena pääomana, jota täytyy olla, jotta voi toimia erilaisissa ympäristöissä ja olla uskottava kielen ja näyttelijäntaiteen ammattilainen.

4.4 Kielitietoisuuden kehittyminen opintojen kuluessa

Kolmanneksi tutkimuskysymykseksi olen asettanut sen tutkimisen, millä tavoin näyttelijäopiskelijan kielitietoisuus kehittyy näyttelijäntaiteen opintojen aikana. Kuten tutkimusmenetelmää esittelevässä luvussa kuvasin, pyrin tekemään tästä päätelmiä vertaamalla ensimmäisen ja kolmannen vuosikurssin opiskelijoiden tekstejä toisiinsa tästä näkökulmasta.

Suurimmat muutokset näyttelijäopiskelijoiden kielitietoisuuden laajenemisessa tuntuvat aineiston perusteella tapahtuvan heti opintojen alussa. Moni opiskelija kuvaa sitä, miten tietoisuus omasta idiolektista ja sen vaikutuksista omaan puhetapaan näyttämöllä on herännyt opintojen alkuvaiheessa, etenkin jos asuinpaikkakunta on muuttunut opiskelujen alkamisen myötä. Tämän teeman näkökulmasta kiinnostavaa on yhtäältä se, miten näyttelijäopiskelijat kuvaavat omaa kielitietoisuuttaan ja siinä havaitsemiansa muutoksia, mutta olennainen näkökulma tutkimuksessa on myös kielitietoisuuden muuttuminen tai syveneminen opintojen aikana, josta aineisto myös antaa viitteitä.

Kirjoitusten perusteella esimerkiksi kielen ruumiillisuudesta puhuminen on kolmannen vuosikurssin opiskelijoiden teksteissä jonkin verran yleisempää kuin ensimmäisen vuosikurssin kirjoituksissa. Kolmannen vuosikurssin opiskelijat viittaavat ruumiillisuuteen muun muassa kielen ja repliikkien ”lihasmuistiin ajamisena” sekä kuvaamalla, miten kielen ruumiillisuutta on käsitelty aiemmissa opinnoissa:

(64) ”Jollain kurssilla, tai varmaan useammallakin, tunnustelimme sitä miltä jotkut sanat tuntuvat suussa. Mitä jokin sana herättää, kun sitä mieltii materiaana suussa, eikä vaan jonain jonka on tarkoitus viestiä tiettyä tietoa. Mitä jokin sana herättää kirjainyhdistelmänä ja kokonaisena kuulokuvana ilman tarkoitustaan. Miten konsonantit juurikin pysäyttävät ja vokaalit vievät eteenpäin. En tiedä olenko käyttänyt tätä kuitenkaan itse työkaluna missään, mutta ainakin siihen on mahdollisuus, jos ei muuten saa irti mitään lukemistaan sanoista.” (N3_10)

Ensimmäisen vuosikurssin opiskelijoista ainoastaan yksi kirjoittaa varsinaisesti kielen ruumiillisuudesta näyttelijäntyössä mainitessaan, että kielen kanssa voi tehdä samanlaista tutkimusta kuin liikkeen kanssa. Toinen ensimmäisen vuosikurssin opiskelija mainitsee tosin kielen ylipääntään resonoivan hänellä ”ruumiintuntemuksena”.

Kolmannen vuosikurssin opiskelijoista suurin osa kuvaa näyttämöllä tapahtuvaa toimintaa ja lähestyy kirjoituksissaan kieltä herkemmin nimenomaan näkökulmista, joissa näyttelijäntyö on asetettuna tarkastelussa etualalle. Tämä kytkeytyy siihen, että kolmannen vuosikurssin opiskelijat kuvaavat kieleen liittyviä ajatuksiaan pitkälti tutkinto-ohjelmassa aiemman oppimansa kautta. He kertovat, millaista tutkimusta he ovat tehneet kielen kanssa aiemmilla kursseilla, ja miten heidän suhteensa esimerkiksi suomen kielen erityisyyteen on muuttunut opintojen aikana. Kolmannen vuosikurssin opiskelijoista osa kuvaa suomen kielen merkityksen nousevan nyt kirkkaampana esiin. Myös ensimmäisen vuosikurssin opiskelijoista yksi kuvaa suomen kielen merkityksen kasvua omassa elämässään: juuri näyttelijän ammattiin opiskelu on korostanut oman äidinkielen merkitystä sekä myös ajatusta omasta kieliasiantuntijuudesta ja siitä, millaista tuon asiantuntijuuden kuuluisi olla. Kolmannen vuosikurssin opiskelijoista osa käsittelee lisäksi oman ”siviilikielen” ja työkielen eroja, sekä sitä, miten erilaiset puhujaroolit vuorottelevat omassa elämässä. Molempien vuosikurssien opiskelijoiden kirjoituksissa toistuu ajatus kielen luomasta identiteetistä sekä erilaisista rooleista, joita kielen avulla voi tuottaa. Kolmannen vuosikurssin opiskelija N3_12 kirjoittaa kielestä omassa uudessa taiteilijaidentiteetissä:

(65) ”Mä pidän siitä, että voin ilmaista identiteettiäni puheella. Siihen kuuluu tietty myös puheenaiheet ja sanat, joita käytän. Helsinkiläisyyden lisäksi ilmaisen ammatillista identiteettiäni, taiteilijaidentiteettiäni, korkeasti koulutetun ihmisen identiteettiäni, eräänlaista älyllis-kulttuurista asemaa. Se on etuoikeutettu asema ja nautin siitä.” (N3_12)

Suurin osa opiskelijoista käsittelee näyttelijäntyötä jollakin tapaa kirjoituksissaan, mutta ensimmäisen vuosikurssin opiskelijoista kaksi jättää kokonaan suoraan mainitsematta näyttelijäntyön näkökulman kirjoituksissaan. Lähestulkoon kaikki kyllä kuvaavat suhdettaan kieleen myös kertomalla esimerkiksi lapsuuden kielimuistoista tai oman suvun murretaustasta. Vedenpitäviä päätelmiä kielitietoisuuden kehittymisestä on vaikea näin pienestä aineistosta luonnollisestikaan tehdä etenkin, kun on mahdollista, että kolmannen vuosikurssin opiskelijoiden keskuudessa yhtenä orientaationa tämän kirjoitustehtävän taustalla ja kirjoitusaikana on saattanut vaikuttaa vielä juuri käynnistymässä/edessä ollut puheen variaation kurssi, sillä monet tämän vuosikurssin osallistujista ovat jakaneet kirjoituksissaan ajatuksia siitä, mitä haluaisivat juuri kyseisellä kurssilla oppia. Toisaalta myös ensimmäisen vuosikurssin opiskelijat puhuvat odotuksistaan opintojen suhteen: siitä, millaisiin asioihin keskittyvät tällä hetkellä ja mitä haluaisivat esimerkiksi murteiden tuntemuksen osalta oppia.

Myös keskenään samalla vuosikurssilla opiskelevien välillä on luonnollisesti eroja siinä, missä vaiheessa mikäkin kieleen liittyvä ilmiö on alkanut kiinnostaa tai millaisena he ovat kokeneet oman kielitietoisuutensa. Sekä ensimmäisen että kolmannen vuosikurssin opiskelijoista löytyy niitä, jotka kuvaavat kiinnostustaan erityisesti kielen ”soinnillisia ominaisuuksia” kohtaan. Toisaalta

taas eräs kolmannen vuosikurssin opiskelija (N3_9) kokee, että hän on lähestynyt kieltä sen melodiisuuden kautta aiemmin, mutta kirjoitushetkellä häntä oli kiinnostanut enemmän kielen semanttiset ominaisuudet, tai ainakin niihin keskittymisen tarve oli hänellä kasvanut. Molempien vuosikurssien edustajat tuntuvat asettavan sanat ja niiden merkitystason jopa jollakin tapaa vastakkain kielen muiden ominaisuuksien, kuten juuri soinnillisuuden ja ruumiillisuuden, kanssa. Tässä ei kuitenkaan välttämättä ole kyse vastakkainasettelusta, vaan ajatuksesta, että välillä kielessä on tarpeen keskittyä sanojen merkitykseen, kun taas toisaalta näyttelijäntyössä voi välillä auttaa, kun huomion asettaa johonkin muuhun.

(66) ”Ehkä tajuan ja muistan siis nyt myös tätä kirjoittaessani, että kieli ja puhe ei ole ainut kommunikaation väline. Ei näyttämöllä tai elämässä sen ulkopuolella.” (N3_2)

Reflektiivinen pohdinta, jota näyttelijäntaiteen opiskelijat läpi opintojensa tekevät, voi tuottaa myös sattumanvaraisia oivalluksia (ks. esimerkkiä 66).

Jossakin määrin kirjoituksissa näkyy se, että mitä pidemmälle opinnoissa on edennyt, sitä sallivampi kielen muutosta kohtaan on. Kielikäsitys on kenties laajentunut jonkin verran monologisesta kielikäsituksesta kohti dialogisempaa ajatusta kielen olemuksesta. Aineiston perusteella ei voida todeta, että tämä kehityskulku pätyisi jokaisen opiskelijan kohdalla juuri tähän suuntaan – myös osa ensimmäisen vuosikurssin opiskelijoista tuntuu kyllä suhtautuvan kieleen arvostaen sen muovaantumista ja vailla ideaalikielen arvottavaa näkökulmaa. Jonkin verran ensimmäisen vuosikurssin edustajien kirjoituksista on kuitenkin tunnistettavissa elementtejä, joiden taustalla voi nähdä esimerkiksi yksikielisyyden tai kielen puhtauden ideologian: opiskelija N1_7 esimerkiksi kirjoittaa, että häntä huolettaa, että tulevaisuudessa suomenkielisiä sanoja ei enää ole niin paljon käytössä, ja että lainasanat valtaavat puheessa alaa suomenkielisiltä ilmauksilta. Samalla N1_7 toteaa kuitenkin kielen muuttuvan jatkuvasti joka tapauksessa, ja hänet on ”pakotettu” sopeutumaan tuohon muutokseen. Opiskelija N3_9 kuvaa suomi-räppäreiden kielen ja erityisesti siinä esiintyvien anglismien ”tuhdin käytön” kiehtovan häntä, sillä juuri sellainen kielenkäyttö hänen mukaansa murskaa yhtenäisen Suomen ja suomalaisen kulttuurin harhakuvan. ”Kieli aukaisee rajat”, N3_9 toteaa. Siinä, miten esimerkiksi anglismeihin osana kielenkäyttöä suhtaudutaan, on kuitenkin kieliyhteisössä vaihtelua koulutuksesta riippumatta, ja näkemykset kytkeytyvät osaksi laajempia kieli-ideologisia ajatusrakennelmia.

Molempien vuosikurssien opiskelijoista osa kuvaa suhdettaan kieleen teknisenä, lähestyen sitä puheen ja laulun tuottamiseen liittyvien tekniikoiden kautta. Kirjoituksissa ei esiinny mitään yhtä yksittäistä aihetta tai termiä, jota käyttäisivät laajemmin vain joko ensimmäisen tai kolmannen vuosikurssin opiskelijat. Lisäksi täytyy pitää mielessä jo aineiston esittelyssä esiin tuomani seikka, että kukin opiskelijoista olisi voinut jossakin eri hetkessä kirjoittaa tekstinsä aivan eri näkökulmasta,

keskittyen erilaisiin asioihin. Kukin teksteistä on hetkensä tuote, mikä tekee niiden sisältöjen vertailusta hiukan haastavaa, eikä 23 opiskelijan laajuisesta aineistosta voida tehdä kuin korkeintaan varovaisia päätelmiä siitä, että opintojen edetessä myös suhde kieleen professionaalistuu, mikä tässä kontekstissa tarkoittaa muun muassa kielen hahmottamista ja jäsenänsäkykyä myös ruumiillisena kokemuksena.

5 LOPUKSI

Tässä tutkielmassa olen käsitellyt näyttelijäopiskelijoiden ajatuksia kielestä osana näyttelijän ammattia sekä heidän kokemuksiinsa kielen asiantuntijuudesta. Tutkimukseni tavoitteena on ollut selvittää, (1) millaisena näyttelijäopiskelijat näkevät kielen merkityksen näyttelijäntyössä, (2) millaisena näyttelijäopiskelijat hahmottavat kieli-asiantuntijuutensa sekä (3) miten heidän kielitietoisuutensa tai suhde kieleen mahdollisesti muuttuvat näyttelijäopintojen edetessä. Tutkielman aineisto on koostunut 23 näyttelijäopiskelijan reflektioteksteistä, joissa he ovat käsitelleet valitsemastaan henkilökohtaisesta näkökulmasta suhdettaan kieleen.

Ensimmäisen tutkimuskysymykseni avulla tarkastelin siis, millaisia merkityksiä kieli saa näyttelijän työssä. Näyttelijäopiskelijat tarkastelevat teksteissään kieltä yhtäältä sen muodon tutkimisen kautta: millaisia erilaisia kielimuotoja tai kielen rekistereitä on olemassa, mitkä muodot heillä on jo hallussaan eli sisältyvät heidän repertoariinsa, ja mitä he haluaisivat vielä oppia. Toisaalta näyttelijäopiskelijoille kieli on myös ”massaa”, jota voi muovailta omiin tarkoituksiin sopiviksi. Kielessä opiskelijoita kiinnostaa näyttelijäntyön näkökulmasta sekä sen ”soinnilliset” että semanttiset ominaisuudet. Aineiston perusteella voidaan päätellä, että näyttelijäntyön opintojen myötä usealle opiskelijalle on tullut uutena havaintona se, että puheen ja tekstin merkitystason voi jättää taka-alalle ja keskittyä esimerkiksi siihen, miltä kieli *tuntuu*. Näyttelijäopiskelijoiden kielitietoisuus sisältää ruumiillisuuden näkökulman. Havainto kielen ruumiillisuudesta on sinänsä uniikki ja kiinnostava löydös, että siitä ei juurikaan ole merkkejä aiemmissa sosiolingvivistisissä tutkimuksissa. Tämä tutkimus siis tukee Vaattovaaran ja Syrjän (2020) aiemmin tekemiä löydöksiä ruumiillisuuden tiedostamisesta osana näyttelijäopiskelijoiden kielitietoisuuksia, vaikkakin on huomattava, että tutkimukseni perustuu osittain samaan aineistoon, jota Vaattovaara ja Syrjä ovat käyttäneet.

Aineistosta nousee esiin näyttelijäopiskelijoiden kiinnostus murteita ja myös tavanomaisesta poikkeavaa näyttämöpuhetta kohtaan. Murteiden ja muiden puheen variaation keinojen sekä erilaisten rekisterien osalta moni opiskelija kirjoittaa siitä, millainen valta ja vaikuttavuus kielellä on, ja miten näyttelijällä on eräänlainen vastuu julkisena toimijana, kun käyttää jotakin kielimuotoa. Näyttelijäopiskelijat tuntevat pitävän tärkeänä sitä, että murteita puhutaan ”oikein”, jotta murteenpuhujista muodostuu todenmukainen kuva, eivätkä he näyttelijöinä tule vahvistaneeksi stereotyyppioita eri ryhmistä. Osa opiskelijoista kirjoittaa myös vastuustaan jatkaa kielen perintöä, joko tekemällä esityksiä omalla kotimurteellaan tai vaalimalla suomen kielen asemaa jollakin muulla tavalla työssään. Lisäksi opiskelijat pohtivat, millaista näyttämökieli voisi myös olla: mutinaa, epäselvää, sinkoilevaa tai vähemmän kohotettua.

Kieli, oli kyseessä sitten äidinkieli tai oma kotimurre, näyttäytyy opiskelijoiden kirjoituksissa vahvasti henkilökohtaisena, identiteettiä rakentavana tai ilmentävänä tekijänä, mutta toisaalta myös alati muovautuvana elementtinä, jota voi hyödyntää näyttelijän opinnoissa ja tulevassa ammatissa monipuolisesti. Oleellista on hallita kielen eri muotoja hyvin, jos niitä aikoo käyttää ammatissa. Opiskelijoiden ajattelun keskiössä on oman kielellisen repertoarin eli varannon laajentaminen ja uusien rekisterien haltuun ottaminen jo hallinnassa olevien varianttien rinnalle.

Henkilökohtaisen tason lisäksi opiskelijat suhtautuvat kieleen vuorovaikutuksellisesta ja dialogisesta näkökulmasta käsin. He pohtivat muun muassa vastaanottajan, eli useassa tapauksessa yleisön, merkitystä. Kielen jaettavuus ja kontekstisuus korostuvat myös. Opiskelijat esimerkiksi kokevat, että työtilanteessa tai taiteilijana he ilmentävät itseään kielellisesti eri tavalla kuin arkisessa keskustelussa ystävien kesken. Heteroglossinen kieli-ideologia näkyy tutkimieni näyttelijäopiskelijoiden lähestymistavoissa kieleen muun muassa siten, että opiskelijat puhuvat kielellä leikkimisestä ja kielen ruumiillisesta ulottuvuudesta, eli heidän ajatuksensa kielestä ovat pääsääntöisesti sallivia, leikkisiä ja kokeilevia, dynaamisia aineksia sallivia.

Toinen tutkimuskysymykseni käsitteli sitä, millaisena opiskelijat hahmottavat oman kieliasantuntijuutensa. Opiskelijat kokevat kieliasantuntijuutensa poikkeavan esimerkiksi kielitieteilijän asiantuntemuksesta siten, että he kokevat olevansa esimerkiksi ”ammattilaisuja” tai ”oman kielensä asiantuntijoita”. Kirjoituksissa toistuu jonkin verran näkemys siitä, että ollakseen kielen asiantuntija, täytyisi näkemyksiään tai kieltään osata perustella ja antaa jonkinlainen laajempi katsaus kieleen. Näyttelijäopiskelijat siis tarkastelevat myös puutteita kieliasantuntemuksessaan. Murteiden tuntemuksen suhteen opiskelijat kokevat jonkin verran epävarmuutta siitä, että murrepiirteitä pitäisi tuntea enemmän ollakseen uskottava tai vastuullinen näyttelijä. Osaksi asiantuntijuuden kasvua voidaan liittää erityisesti kolmannen vuosikurssin opiskelijoiden kirjoituksissa esiintyneet ”taiteilijaidentiteetin” sekä ”työkielen” ja ”siviilikielen” käsitteet, joilla opiskelija kuvaa oman kielellisen ajattelun kasvuaan osana opintojensa edistymistä. Myös ruumiillisuuden käsitteen käyttö on osoitus näyttelijän kieliasantuntijuuden kehittymisestä. Vaikka teksteissä on esillä kieliasantuntemuksen kasvuun tai laajenemiseen liittyviä yksityiskohtia, käsillä olevan kokoisen aineiston avulla ei voi saada kovin vahvaa näyttöä kielitietoisuuden kehittymisestä opintojen aikana. Pyrin vastaamaan kysymykseen kielitietoisuuden kehittymisestä kolmannen tutkimuskysymykseni avulla.

Kolmas tutkimuskysymykseni käsitteli ensimmäisen ja kolmannen vuosikurssin opiskelijoiden kielitietoisuuksien välillä vallitsevia eroja, joiden perusteella tavoitteenani oli pyrkiä päättämään, miten kielellinen ajattelu mahdollisesti muuttuu opintojen aikana. Aineistostani on kuitenkin havaittavissa, että kolmannen vuosikurssin opiskelijat suhtautuvat kieleen ja sen muutokseen yleis-

sesti ottaen aavistuksen verran vapaammin, vaikkakaan ei voida yksiselitteisesti todentaa tämän johduneen koulutuksesta ja opintojen etenemisestä. Ensimmäisen vuosikurssin opiskelijoilla esiintyi jonkin verran pohdintaa esimerkiksi siitä, miten vieraslainat muuttavat suomen kieltä, ja millainen on näyttelijän asema kielen säilymisen puolustajana. Erot näiden asioiden käsittelyn painopisteissä ensimmäisen ja kolmannen vuosikurssin välillä voivat johtua myös yksilöllisestä kieli-ideologisesta vaihtelusta. Kuitenkin myös suomen kielen merkitys ja kielen erilaisten ominaisuuksien esiin nouseminen omassa työssä tuntui olevan kolmannen vuosikurssin opiskelijoiden mielessä ensimmäisen vuosikurssin opiskelijoita voimakkaammin: sellaiset kolmannen vuosikurssin opiskelijat, jotka olivat aiemmin pitäneet suomen kieltä ”tönkkönä”, näkivät sen nyt kauniina ja monipuolisena. Kokemus tunnekielestä ja äidinkielen yhteydestä omaan ruumiiseen tuntui puhuttavan kolmannen vuosikurssin opiskelijoita tässä aineistossa. Kukin kirjoitus oli kuitenkin yksilöllinen, ja kussakin nousi esiin niin erilaiset näkökulmat, että on vaikea kuvata ensimmäisen tai kolmannen vuosikurssin opiskelijoiden ajatuksia yhtenäisenä joukkona keskenään. Aineistosta ei myöskään noussut esiin yhtäkään yksittäistä aihetta tai näkökulmaa, joka olisi selkeästi toistunut vain ensimmäisen tai vain kolmannen vuosikurssin opiskelijoiden kirjoituksissa. Jatkossa tätä olisi kiinnostavaa tutkia laajemmasta aineistosta ja kenties hankkimalla vertailuaineistoa Taideyliopiston Teatterikorkeakoulun näyttelijäntaiteenkoulutuksesta Helsingistä.

Tähän tutkimukseen soveltamani aineistolähtöinen sisällönanalyysi tuntui toimivalta ja käytännölliseltä menetelmältä. Aineistoa kerätessäni suunnittelin vielä laajentamani aineistoani fokusryhmähaastattelulla, jonka tematiikka olisi motivoitunut kirjoitustehtävien sisällöistä. Haastattelut olisivat varmasti auttaneet syventämään analyysia joiltain osin ja tuoneet vahvistusta ja selvennystä joihinkin opiskelijoiden esittämiin ajatuksiin. Käsillä olleen rajauksen puitteissa ja pelkästään tekstiaineistoon nojaavia tuloksia tarkasteltaessa voidaan kuitenkin olettaa, etteivät haastattelut olisi tuoneet käsittelyyn sellaista olennaista sisältöä, jota tämän tutkimuksen kysymyksenasettelu olisi vaatinut. Tämän tutkimuksen tarpeisiin pidän menetelmällistä rajaustani perusteltuna, mutta jatkotutkimuksia eli näyttelijäntyön kieliasiantuntijuutta koskevan tutkimuksen laajentamista ajatellen voisi haastattelu- tai fokusryhmäkeskustelumenetelmä olla mielekäs vaihtoehto. Tätä voisi soveltaa vaikkapa kohderyhmään, joka osallistui tutkimukseeni: Nyt tutkimukseni kohderyhmän edustajat ovat toisen ja viimeisen vuosikurssin opiskelijoita, joten heiltä voisi haastattelujen avulla saada myöhemmin reflektiivisiä näkökulmia siihen, miten esimerkiksi juuri työelämään astuva opiskelija ajattelee kieliasiantuntijuudestaan. Mikäli vertailuasetelmaa ei rakentaisikaan, voisi laajemman aineiston kerääminen tarjota vahvistusta ja yleistettävämpiä tutkimustuloksia. Näyttelijäopiskelijoiden lisäksi tarkasteluun olisi mielenkiintoista ottaa mukaan myös ammatissa jo jonkin aikaa toimineita näyttelijöitä.

Tutkimukseni tulokset tukevat Vaattovaaran ja Syrjän (2020) aiemmin tekemiä havain-
toja näyttelijäopiskelijoiden kielitietoisuuksista ja kieliasiantuntijuuden hahmottumisesta. Tiedossani
on kuitenkin tutkimuksen alusta lähtien ollut se, että eri tilanteessa ja eri aikana kukin opiskelijoista
olisi voinut tuottaa tekstinsä toisenlaisesta näkökulmasta käsin. Opiskelijoille annettu tehtävänanto
reflektiotekstejä varten oli kuitenkin kirjoitettu mahdollisimman neutraalisti: ei liian ohjaavasti, vaan
korostaen sitä, että opiskelija saa itse valita, millaisesta näkökulmasta käsin aihetta lähestyy. Se, että
tunnen suuren osan opiskelijoista entuudestaan, ei mielestäni vaikuttanut siihen, miten luottamuksel-
lisesti tai muodollisesti opiskelijat kirjoittivat suhteestaan kieleen tai omasta taustastaan.

Aineistoni ei mahdollista useita vuosikursseja läpileikkaavaa katsausta siitä, miten näyt-
telijät hahmottavat kielen merkityksen ja oman asiantuntijuutensa. Myös oma asemani tutkijana ja
tulkintojen tekijänä on otettava huomioon tulosten yleistettävyyttä tarkasteltaessa, sillä luonnollisesti
tuloksia ohjaa myös se, mihin seikkoihin tutkija on päättänyt huomionsa kiinnittää ja millä perustein
aineistoa on luokiteltu tai teemoiteltu. Olen tutkimuksessani pyrkinyt mahdollisimman objektiiviseen
ja neutraaliin tarkastelunäkökulmaan tutkimuksen kysymyksenasettelun puitteissa. Olen havainnol-
listanut analyysini tuloksia tuomalla esiin aineistoesimerkkejä, joiden kautta olen pyrkinyt antamaan
äänen tutkittavilleni ja samalla tarjoamaan läpinäkyvyyttä analyysilleni. Kokonaisuutena tämä tutki-
mus tuo sosiolingvistiikan tutkimusalalle uutta tietoa yhden aiemmin niukasti tutkitun ammattiryh-
män, näyttelijäntöön ammattilaisiksi kouluttautuvien kielitietoisuuksista.

6 LÄHTEET

AGHA, ASIF 2007: *Language and Social relations*. Cambridge: Cambridge University Press.

BAHTIN [BAKHTIN], MIKHAIL 1981: HOLQUIST, MICHAEL (toim.) 1981: *The dialogic imagination. Four essays by M.M. Bakhtin*. Austin, Texas: University of Texas Press.

BLOMMAERT, JAN – BACKUS, AD 2011: Repertoires revisited: ‘Knowing language’ in superdiversity. Working Papers in Urban Language and Literacies. Paper 67.

BRITANNICA ACADEMIC: Metalanguage. Osoitteessa: <https://academic-eb-com.libproxy.tuni.fi/levels/collegiate/article/metalanguage/52271>. Viitattu: 13.12.2020

CHAMBERS, J.K.–PETER TRUDGILL 2004 [1980]: *Dialectology*. Second Edition. Cambridge Textbooks in Linguistics. Cambridge: Cambridge University Press. E-kirja, EBSCOhost. Luettu 9.12.2020.

COUPLAND, NIKOLAS 2009: The Mediated Performance of Vernaculars. –*Journal of English Linguistics* (3) vol. 37, 284–300.

————— 2003: Sociolinguistic Authenticities. –*Journal of Sociolinguistics*, 417–431.

DUFVA, HANNELE – ARO, MARI – SUNI, MINNA – SALO, OLLI-PEKKA 2011: Onko kieltä olemassa? Teoreettinen kielitiede, soveltava kielitiede ja kielen oppimisen tutkimus. *Soveltavan kielitieteen tutkimuksia*. Lehtinen, E., S. Aaltonen, M. Koskela, E. Nevasaari & M. Skog-Södersved (toim.) 2011. AFinLA-e Soveltavan kielitieteen tutkimuksia 2011 / n:o 3, s. 22–34.

DUFVA HANNELE – HALONEN MIA 2016: Svetlana Rönkkö ja Tove Hansson: vieraan aksentin performanssi mediahumorin resurssina. Teoksessa Solin, A., Vaattovaara, J., Hynninen, N., Tiililä, U. & Nordlund, T. (toim.) 2016. *Kielenkäyttäjät muuttuvissa instituutioissa*. AFinLAN vuosikirja 2016. Suomen soveltavan kielitieteen yhdistyksen julkaisuja n:o 74, s. 145–162. Jyväskylä.

DUFVA, HANNELE – ISOHERRANEN, SATU 1997: Kääntyvätkö ajatukset vieraalle kielelle? Ajatuksia vieraan kielen käytöstä. – Mauranen, A. & T. Puurtinen (toim.), *Translation - Acquisition - Use*. AFinLA Yearbook 1997. Publications de l’Association Finlandaise de Linguistique Appliquée 55. pp. 161–171.

- GARRETT, PETER – COTS, JOSEPH MARIA 2018: *The Routledge Handbook of Language Awareness*. Ensimmäinen painos. New York: Routledge.
- GOTTLIEB, MARGO – ERNST-SLAVIT, GISELA 2014: Academic language. A centerpiece for academic success in english language arts. – Margo Gottlieb, Gisela Ernst-Slavit & Douglas Fisher (toim.), *Academic language in diverse classrooms*. English language arts, s. 1–44. Corwin: Thousand Oaks.
- HALONEN, MIA – NYSTRÖM, SAMU – PAUNONEN, HEIKKI – VAATTOVAARA, JOHANNA 2020: *Stadin syntinen s*. Helsinki: Art House.
- HAWKINS, ERIC 1999: Foreign language study and language awareness. – *Language Awareness* (8), s. 124–142.
- JAWORSKI, ADAM – COUPLAND, NIKOLAS – GALASINSKI, DARIUSZ 2004: *Metalanguage: Social and Ideological Perspectives*. Berlin/Boston: Mouton De Gruyter.
- JOHNSTONE, BARBARA 2011: Language and place. Rajend Mesthrie (toim.), *The Cambridge Handbook of Sociolinguistics*, s. 203–217. New York: Cambridge University Press.
- JÄÄTTEENMÄKI, ANNA 2020: *Eri-ikäisten lapualaisten murreasenteista ja -käsityksistä*. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä.
- KALAJA, PAULA 2019: *Student teachers and their identity construction and awareness of multilingualism: revisiting three studies*. Jyväskylän yliopisto.
- LAASANEN, MIKKO 2014: *Näennäisaikamenetelmä ja kielen muutoksen ennustaminen*. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopiston kieli-, käännös- ja kirjallisuustieteiden yksikkö.
- LAPPALAINEN, HANNA 2008: Vaihteleva kieli. Onikki-Rantajääskö, Tiina–Siironen, Mari–Ylönen, Hanna (toim.), *Kieltä kohti*, s. 66–88. Otavan kirjapaino Oy, Keuruu.
- LEE, MONICA 2011: Finding Voice. Appreciating audience. – Tonette Rocco & Timothy Gary Hatcher (toim.), *The handbook of scholarly writing and publishing* s. 102–114. San Francisco: Jossey-Bass.
- LEITOLA, KAISA 2001: *Oppimisen NLP*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- LINELL, PER 2005: *The Written Language Bias in Linguistics. Its Nature, Origins and Transformations*. London: Routledge.

LONG, DANIEL & PRESTON, DENNIS R. 2002: *Handbook of Perceptual Dialectology Volume 2*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

MIELIKÄINEN, AILA 2001: Kirjoitettua murretta. *Kielikello* 4/2001, s. 4–7.

MIELIKÄINEN, AILA – PALANDER, MARJATTA 2002: Suomalaisten murreasenteista. – *Sananjalka* 44 s. 86–109.

——— 2014: *Miten suomalaiset puhuvat murteista? Kansanlingvistinen tutkimus metakielestä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

MOONEY, ANNABELLE – STILWELL PECCEI, JEAN – LABELLE, SUZANNE – ENGØY HENRIKSEN, BERIT – EPPLER, EVA – IRWIN, ANTHEA – PICHLER, PIA – PREECE, SIÂN – SODEN, SATORI 2011: *Language, society and power. An introduction*. London: Taylor & Francis Group.

MÄNTYNEN, ANNE, – HALONEN, MIA – PIETIKÄINEN, SARI – SOLIN, ANNA 2012: Kieli-ideologioiden teoriaa ja käytäntöä. – *Virittäjä*, s. 325–339.

NIEDZIELSKI, NANCY – DENNIS R. PRESTON 2000: *Folk Linguistics. Mouton de Gruyter*. New York/Berlin.

NOICE, HELGA – NOICE, Tony 2001: Learning Dialogue With and Without Movement. – *Memory & Cognition*, 29 (6), 820–827.

NUOLIJÄRVI, PIRKKO – SORJONEN, MARJA-LEENA 2005: *Miten kuvata muutosta? Puhutun kielen tutkimuksen lähtökohtia murteenseuruuhankeeseen pohjalta*. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen verkkojulkaisu 13, 2010. Helsinki.

NUOLIJÄRVI, PIRKKO 2000: Sosiolingvistiikka kielentutkimuksen kentässä. Sajavaara, K. & Piirainen-Marsh, A. (toim.) *Kieli, diskurssi & yhteisö*, s. 13–37, Jyväskylän yliopistopainos 2008. Soveltavan kielentutkimuksen keskus. Jyväskylä

——— 2010: Sosiolingvistin laboratorio ja yhteiskunnallinen vaikuttavuus. Lappalainen, H. & Sorjonen, M-L. & Vilkuna, M. (toim.) *Kielellä on merkityksiä: Näkökulmia kielipolitiikkaan*, s. 417–439, Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki.

NUPPONEN, ANNE-MARIA 2011: ”Savon murre” savolaiskorvin. Joensuu: Itä-Suomen yliopisto.

- PESONEN, AILA 2003: Mielikuvia ja kokemuksia kieliäsiantuntijuudesta. Koskela M. & Pilke N. (toim.) *Kielen asiantuntijuus*. AFinLAN vuosikirja 2003. Suomen soveltavan kielitieteen yhdistyksen julkaisuja nro 61, s.25–37. Jyväskylä.
- PIIPPO, IRINA – VAATTOVAARA, JOHANNA – VOUTILAINEN, EERO 2016: *Kielen taju. Vuorovaikutus, asenteet ja ideologiat*. Helsinki: Art House.
- PRESTON, DENNIS R. 1999: *Handbook of Perceptual Dialectology Volume 1*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- PRESTON, DENNIS R. 2001: *Language with an Attitude*. Teoksessa *The Handbook of Language Variation and Change* (toinen painos) s. 40–66 Blackwell Publishing.
- 1996: Whaddayaknow? The modes of folk linguistic awareness. *Language awareness*, 5 (1), s. 40–74.
- ROSA, JONATHAN – BURDICK, CHRISTA 2017: *Language Ideologies*. García, Ofelia– Flores, Nelson–Spotti, Massimiliano (toim.), *The Oxford Handbook of Language and Society*, s.103–123 Oxford Handbooks Online.
- SAVINIEMI, MAIJA 2015: ”*On noloa, jos ammattilaiset tekevät tökeröitä kielioppivirheitä.*” *Toimittushenkilökunnan kielenhuoltotiedot, -käytännöt ja -diskurssit*. Acta Universitatis Ouluensis. Series B, Humaniora vol. 127.
- SYRJÄ, TIINA 2007: *Vieras kieli suussa: Vieraalla kielellä näyttelemisen ulottuvuuksia näyttelijäopiskelijan äänessä, puheessa ja kehossa*. Tampere, Tampereen yliopisto.
- TAMPEREEN YLIOPISTO 2021: Näty, ihmiset. Osoitteessa <http://naty.uta.fi/i ihmiset/> Viitattu 21.3.2021
- 2019: Opiskelijavalinnan tuloksia. Osoitteessa: https://www.tuni.fi/sites/default/files/2019-11/tau_tilastot_2019.pdf Viitattu 9.12.2020
- 2020: Teatterityön tutkinto-ohjelman opetussuunnitelma. Osoitteessa: <https://www.tuni.fi/opiskelijanopas/opintotiedot/opintojaksot/otm-f50fc0bd-4419-499d-8ef9-b1d78a6048cf?year=2020> Viitattu 19.1.2021

———2021: Tietoarkisto: Tunnisteellisuus ja anonymisointi. Osoitteessa:
<https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/aineistonhallinta/tunnisteellisuus-ja-anonymisointi/> Viitattu
 21.3.2021

TUOMI, JOUNI – SARAJÄRVI, ANNELI 2018: *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Uudistettu painos 2018. Vantaa: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

VAATTOVAARA, JOHANNA 2009: *Meän tapa puhua: Tornionlaakso pellolaisnuorten subjektiivisena paikkana ja murrealueena*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

——— 2016: Kieltenopettajien kielinäkemykset ja opetukselliset lähestymistavat kansainvälistymishaasteiden edessä. –Yliopistopedagogiikka 23 (1), 3–13. Osoitteessa: <https://lehti.yliopistopedagogiikka.fi/2016/04/15/kieltenopettajien-kielinakemykset-ja-opetukselliset-lahestymistavat-kansainvalistymishaasteiden-edessa/>. Viitattu: 13.12.2020

VAATTOVAARA, JOHANNA – SYRJÄ, TIINA 2020: Tutkiva käytäntö monialaisessa oppimisympäristössä – tapaustutkimus näyttelijäntaiteen ja suomen opiskelijoiden kielitietoisuuden ja asiantuntijuuden kasvun kokemuksista. Paulasto, H. & S. Pöyhönen (toim.). *Kieli ja taide – soveltavan kielentutkimuksen ja taiteen risteämiä. Language and the arts – creative inquiry in applied linguistics*. AF-inLA-e. Soveltavan kielitieteen tutkimuksia n:o 74. 57–83.

VOUTILAINEN, EERO 2012: Rekisteri. – Vesa Heikkinen, Eero Voutilainen, Petri Lauerma, Ulla Tiililä & Mikko Lounela (toim.), *Genreanalyysi. Tekstilajitutkimuksen käsikirja* s. 70–76. Helsinki: Gaudeamus.

7 LIITTEET

Liite 1. Kirjoitustehtävä

Varaa vähintään puoli tuntia tai mieluiten tunti sellaista aikaa, jolloin voit rauhassa ja keskeytyksettä kirjoittaa. Kirjoita vapaasti, jäsentelyistä ja kielenhuollosta murehtimatta omasta kielellisestä historiastasi ja/tai nykyisyydestäsi reflektiivisesti, pohtivasti, jostain sellaisesta näkökulmasta ja sel-
laisista yksityiskohdista, jotka koet itsellesi merkityksellisinä (juuri nyt). Teksti saa olla tajunnan-
virtaista.

Voit ottaa lähtökohdaksi esimerkiksi sen, miten sinusta tuli näyttelijäntyön opiskelija. Mitä kieli si-
nulle tässä identiteetissäsi merkitsee? Tai voit kirjoittaa vaikkapa kielimuistoistasi. Millaiseksi miel-
lät kielen käyttäjän polkusi? Mitä muistat joskus ajatelleesi omasta kielestäsi tai ympäristö(je)si kie-
lestä, tai mitä ajattelet nyt?

Millaiseksi koet kielellisen tai kielelliset identiteettisi? Millaisia asioita muistat huomanneesi, mil-
laiset seikat omassa tai toisten kielen käytössä ovat sinua vaikkapa ärsyttäneet, millaisia havaintoja
kielestä huomaat tekeväsi? Millainen suhde sinulla on erilaisiin kielimuotoihin (kuten murteisiin), ja
miksi juuri sellainen suhde?

Millaiset asiat sinua askarruttavat kielessä, kielellä toimimisessa, kielellisessä asiantuntijuudessasi?
Jne. jne.

Kaikkiin näihin kysymyksiin ei suinkaan tarvitse vastata, eikä välttämättä edes juuri näihin. Yhtä
hyvin voit asettaa lähtökohdaksi sen, mille urille ajatuksesi spontaanisti lähtivät tätä ohjeistusta lu-
kiessasi, ja edetä siitä.

Kirjoituksella ei ole tarkkaa mittaakaan, mutta pyri tuottamaan ainakin sivu, mielellään pari. Jos puo-
lessa tunnissa ei ole syntynyt juurikaan tekstiä, jatka vähän pidempään. Halutessasi voit toki kirjoit-
taa pidempäänkin kuin tunnin.